

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ 7' 16' 1Α-
ΝΟΒΑΡΙΟΥ 1906

ΕΚ ΤΩΝ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ΜΟΥ

Α.

Ὁ πλοῦς. — Κόρινθος καὶ Καλαμάκι. — Οἱ Αἰστρογόνες. — Διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ. — Ὁ πρῶτος αἰδηρόδρομος. — Ἡ εἰσβολὴ τοῦ πολιτισμοῦ. — Ἡ ἀφιξίς. — Αἱ πρῶται ἐγνατώσεις.

Εἰς Ἀθήνας διὰ πρῶτην φοράν ἐφθάσα μιαν ἐσπέραν βροχερὰν Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1872. Τὸ ταξίδιον μᾶς δὲν ἀπῆρξε ποσὸς εὐχάριστον, ἔλπετε δὲ νὰ φλέγωμαι τόσον διακάως ὑπὸ τοῦ πόθου ὅπως ἐπισκεφθῶ τὴν πρωτεύουσαν, τὸ κέντρον τῶν φωτεινῶν καὶ ἰλαρῶν νεανικῶν ὀνειρῶν, διὰ νὰ ὑποστῶ ἀγογγυστὸς τὰς κακουχίας του.

Ἡ κατὰ θάλασσαν συγκοινωνία κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦτο ἀκόμη ἀραιὰ, ἐλλιπεστάτη καὶ δυσχερής. Ἐπεκράτει εἰς πάσας τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ἡ μονοκρατορία τῆς ἀθηφαγῶν Ἑλληνικῆς Ἀτμοπλοίας, ἣτις ἐκανόνιζε κατὰ βούλησιν, καὶ εἰς μέγαν τὸ ἴδιον συμφέρον ἀποβλέπουσα, καὶ τὰ δρομολόγια καὶ τὰ τιμολόγια αὐτῆς. Αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου συνεκινῶνουν ἅπασ τῆς ἑβδομάδος μόνον μετὰ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Ἀργοσιόλιον, τὴν γενέθλιον μου πόλιν, τὸ ἀτμόπλοιον προσήγγιζε κατὰ πᾶσαν Δευτέρα, ἐξακολουθοῦν τὸν πλοῦν μέχρι Κερκύρας, ὁπόθεν ἐπιστρέφον τὴν πρωτὴν τῆς Τετάρτης, ἐστὲλε ἀντιστρόφως τὴν γραμμὴν τοῦ Κορινθιακοῦ ἦσαν δὲ οἱ ναῦλοι ὑπέροχοι, τριπλάσιοι καὶ τετραπλάσιοι τῶν σημερινῶν, καὶ μόνον οἱ εὐποροὶ καὶ οἱ προνομιῶχοι ἠδύναντο νὰ ταξειδεύωσιν ἐν τῇ πρώτῃ, ἢ καὶ ἐν τῇ δευτέρῃ θέσει.

Ὁ πλοῦς ἡμῶν ὑπῆρξε πολυκύμαντος καὶ ἐπίπονος, καθότι ἐβρισκόμεθα ἤδη εἰς τὰ πρόθυρα

τοῦ χειμῶνος τὸ Ἴονιον συνεκινῶτο, ὁ Κορινθιακὸς συνεταράσσετο καὶ εἰς τὸν Σαρωνικὸν ἐπεκράτει τοιοῦτος σάλος, ὥστε ἀπεδύναμεν εἰς τὴν θάλασσαν τοὺς ἰχθῦς τοὺς ἀγρευθέντας ἐξ αὐτῆς καὶ τοὺς ὁποίους εἴχομεν καταβροχθίσαι, κατὰ τὴν ἀπαράγραπτον τότε συνήθειαν εἰς τὰ περιώνυμα ἐστιατόρια τοῦ Καλαμακίου.

Διότι τότε ἡ Κόρινθος καὶ τὸ Καλαμάκιον ἦσαν σταθμοὶ ἀπαραίτητοι εἰς πᾶν διὰ θαλάσσης ταξίδιον ἐκείθεν τοῦ Ἰσθμοῦ, ὅστις ἀέροαιὸς ἀκόμη συνήθως τὰς δύο ξηρὰς Πᾶν ἀτμόπλοιον προερχόμενον ἐκ τοῦ Κορινθιακοῦ ἐστάθμευε κατ' ἀνάγκην εἰς Κόρινθον, δι' ἐπιβάται οἱ μεταβαίνοντες εἰς Πειραιᾶ ἀπεβίβαντο μετὰ τῶν ἀποσκευῶν τῶν ἐκεί καὶ μεταφερόμενοι δι' ἀμαξῶν εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Καλαμακίου, μεταβιβάλλοντο εἰς ἄλλο ἀτμόπλοιον τῆς Ἐταιρείας, ἀναμένον αὐτόθι καὶ ἀποπλέον μετὰ τὴν ἐπιβασιν εἰς Πειραιᾶ. Ἡ τοιαύτη διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ διάβασις ἀπέτελε τὸ μᾶλλον ἐπίπονον τοῦ ταξιδίου μέρος, οἱ δ' ἐπιβάται, καὶ μάλιστα οἱ τῆς τρίτης θέσεως, ὑπεβίβαντο εἰς δεινὴν ταλαιπωρίαν. Ἐναγκασμένοι ν' ἀποβιβάωνται εἰς τὴν ξηρὰν διὰ λέμβων ἰδιωτικῶν καὶ οὐχὶ διὰ τῶν τοῦ ἀτμοπλοίου, δι' ὧν ἐγένετο ἡ ἀποβίβασις τῶν ἐπιβατῶν τῶν δύο ἀνωτέρων θέσεων, περιέπιπτον εἰς τὴν αὐθαίρετον καὶ τυραννικὴν ἐξουσίαν τῶν λεμβούχων τῆς Κόρινθου, περιβοητῶν διὰ τὴν ἀγριότητα αὐτῶν. Πολλὰ ἀνέκδοτα ἀνεφέρθησαν περὶ τῆς ἀνημερότητος τῶν νεωτέρων αὐτῶν Λαιστρυγόνων καὶ περὶ τῶν κίσεων ἃς ἐξή-

σκούν ἐπὶ τῶν δυστυχῶν ἐπιβατῶν. Ὅσῳς τις αὐτῶν ἐβράδυνε καὶ ἔσπευδε νὰ ἐπιβιασθῆ καθ' ἣν ὥραν τὸ ἀτμόπλοιοι συρῶν ἀνέλιπε τὴν ἀγκυραν πρὸς ἀπόπλου, οἱ ἀλιτήριοι ἐκείνοι ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῆς περιστάσεως ἔπαινον τὴν κωπηλασίαν εἰς τὸ μέσον τῆς θαλάσσης καὶ ἀπήτουν ναῦλον διπλάσιον τοῦ συμφωνηθέντος, ἐπ' ἀπειλῇ νὰ ἐπαναφέρωσι τὸν δυστροποῦντα εἰς τὴν ξηράν. Ρῆξεις καὶ συμπλοκαὶ συνέβαινον διαρκῶς μετὰ τῶν ἐπιβατῶν ἐνεκα τῆς αὐθαδεῖας καὶ τῆς πλεονεξίας των, κάποτε δὲ εἰς τῶν ἐπιβατῶν, στρατιωτικῶς, εἰς τὸν ὁποῖον ἠθέλησαν νὰ ἐφαρμοῦσαι τὴν τοιαύτην μέθοδον τῆς ἐκβιάσεως, τοὺς ἠνάγκασε μὲ τὸ πιστόλιον εἰς τὴν χεῖρα νὰ τὸν μεταφέρωσιν εἰς τὸ ἀτμόπλοιο, ὅπου τῇ καταγγελίᾳ αὐτοῦ συλληφθέντες ὑπὸ τοῦ πληρώματος ἐτιμωρήθησαν διὰ ραβδισμῶν κατὰ διαταγὴν τοῦ πλοιάρχου. Ἄλλ' ἂν ὑπῆρχον καὶ τινες ἀνθιστάμενοι, οἱ περισσότεροι ὅμως ὑπέκλυτον εἰς τὴν βίαν καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἰς ἐν τῶν ταξιδίων μου ἦκουσα ἕνα πτωχὸν ἐπιβάτην, παραπονούμενον μετὰ δακρύων ὅτι ἐπειδὴ δὲν εἶχε νὰ καταβάλῃ ὀλόκληρον τὸ ποσὸν ὅπερ ἀπήτουν διὰ τὸν ναῦλον οἱ ἀποτρόπαιοι ἐκείνοι πειραταὶ τοῦ Κορινθιακοῦ, ἀπλαγχνότεροι καὶ τοῦ Χάρωνος — διότι ὁ ὑποχθόνιος πορθμεὺς τῆς Ἀχερουσίας ἐπέιθετο κἂν εἰς τὸ ἀκαταμάχητον ἐπιχείρημα τοῦ Μενίππου: οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος — ἀφήρεσαν ἐξ αὐτοῦ διὰ τῆς βίας καὶ παρέλαβον πρὸς συμπλήρωσιν τὰ ὑποδήματά του! Ἡ τοιαύτη βαρβαρότης ἀπέδιδεν εἰς τὸ ἀρχαῖον ρητόν, οὐ παντὸς πλεῖν εἰς Κόρινθον, νέον κύρος ὑπὸ νεωτέρων ἐκδοχῶν.

Ἐπειδὴ τὰ κορινθιακὰ ἐστιατόρια δὲν ἐφημίζοντο οὔτε διὰ τὴν ποιότητα τῶν ἐδεσμάτων των οὔτε διὰ τὴν ἀφιλοκέρδειαν τῶν τιμῶν των, οἱ ἐκ δυσμῶν προσερχόμενοι ἐπιβάται προετίμων τὰ τοῦ Καλαμακίου, ἐνθα παρετίθεντο προκλητικοὶ κατὰ πᾶσαν τοῦ ἔτους ὥραν ἰχθὺς νεώτατοι, παντοειδῶς κορυκευμένοι, ὧν προεξῆρχον τὰ περιψυμένα «μουστακάτα τριγλία» τοῦ Πτωχοπρόδρομου. Ἡ διάβασις τοῦ Ἰσθμοῦ ἐγένετο δι' ἀμαξῶν μὲν, παρεχομένων ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας, ὑπὸ τῶν ἐπιβατῶν τῆς πρώτης καὶ δευτέρας θέσεως, διὰ μακρῶν δὲ φορηγῶν ὀχημάτων καὶ ἐπὶ πληρωμῇ ὑπὸ τῶν τῆς τρίτης, οἵτινες ὑφίσταντο καὶ ἐν τῇ ξηρᾷ τὸ μαρτύριον τῆς ναυτίας ὡς ἐκ τῶν δεινῶν κλονισμῶν καὶ τῶν διηνεκῶν τιναγμῶν κατὰ τὰς ἀνωμάλους ἀνωφερίας καὶ κατωφερίας τῆς ὁδοῦ. Αἱ πευκόφυτοι ἐκτάσεις, αἱ χαρίεσαι

τοποθεσίαι, αἱ ἐξαισιαὶ ἀπόψεις ἐπὶ τῶν δύο ἐκατέρωθεν θαλασσῶν κατέδελγον τὴν δρασιν ἡμῶν ἀλλ' ἐνταυτῷ ἡ θεὰ ἀποσπάσματος ἐφίππων χωροφυλάκων, περιπολοῦντος ἐν τῇ ὁδῷ ὑπεμίμησεν ὅτι ἡ δημόσιος ἀσφάλεια εἶχεν ἀνάγκην ἀγρύπνου ἐπιβλέψεως. Ἡ οἰκτρὰ τραγῳδία τοῦ Δῆλεσι ἦτο ἀκόμη νωπὴ, καὶ εἰς τὰ ὄρη τῆς Πελοποννήσου τὰ κuanίζοντα πρὸς νότον ἐπλανᾶτο ἀκόμη ἀγέρωχος κυρίαρχος ὁ γηραιὸς λῆστάρχος Λύγκος.

Ἐφθάσαμεν εἰς Πειραιᾶ περὶ λύχνων ἀφᾶς, ἀποβιασθέντες δ' ἔσπευσάμεν νὰ μεταβῶμεν μετὰ τῶν ἀποσκευῶν μας εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν. Ὁ φίλος καὶ συνταξιδιώτης μου, νεαρὸς συμπολίτης μου, φοιτητὴς τῆς νομικῆς, διανύων τὸ τρίτον τῆς φοιτησεῦς του ἔτος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν, ἐπομένως δὲ, καθὸ γνώστης τοῦ τόπου καὶ πεπειραμένος, χρησιμεῖται μοι ὡς ὁδηγός, ἐπεριμένε πονηρῶς νὰ μὲ ἴδῃ κεκηνότα πρὸ τῆς ἀμαξοστοιχίας, ἥτις ὡς δρᾶκων πυρίπλους βρέμουσα καὶ συρρίζουσα ἐμελλε νὰ μᾶς μεταφέρῃ μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος εἰς Ἀθήνας διότι κατ' ἐκείνους ἀκόμη τοὺς χρόνους ὁ σιδηροδρόμος, ὁ σήμερον περιφρονούμενος διὰ τὴν νωθρότητά του, ἐθεωρεῖτο εἰς τὴν χώραν μας ὡς τὸ μέγα θαῦμα τοῦ αἰῶνος, καὶ ἡ μόνη ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουσα γραμμὴ μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς ἐξυμνεῖτο ὡς ἡ τρανοτάτη περὶ τῆς προόδου τῆς χώρας ἡμῶν ἀπόδειξις, ἀφοῦ πρὸ τριετίας μόλις ἀκόμη ἡ συγκοινωνία μετὰ τῶν δύο πόλεων ἐξετελείτο δι' ἀμαξῶν τὰ ὀχήματα ἐσταθμευον εἰς τὴν ὁδὸν Ἐρμιοῦ, παρὰ τὴν ἐσχατιὰν τῆς ὁδοῦ Ἀθηνᾶς, ἐγγὺς τοῦ Μοναστηρίου, διὸ καὶ τὸ μέρος ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ λέγεται «εἰς ταῖς Καρότζαις», ἐκεῖ δὲ διαρκῶς ἀντῆχει τὸ κροτάλισμα τῶν μαστιγῶν μετὰ τῆς κρουγῆς τῶν ἀμαξήλατῶν «ἄλλος διὰ τὸν Περαιᾶ!» δι' ἧς προσεκαλοῦντο οἱ ἐπιβάται ἐκάστη ἀμαξία περιελάμβανε τέσσαρας θέσεις, καὶ δι' ἐκάστην αὐτῶν κατεβάλλετο ἀγώγιον μιᾶς σφάντζικας, ἦτοι 95 ἑκατοστῶν τῆς τότε δραχμῆς διηγοῦνται δὲ μάλιστα ὅτι, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ κατασκευασθῇ ἡ πρώτη ἐκείνη ἐν Ἑλλάδι σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, Ἀθηναῖος τραπεζίτης, εὐφύης μὲν περὶ τὴν ἐργασίαν του ἀλλ' ἐμφορούμενος ἐκ τῶν ἀπλοικῶν ἰδεῶν τοῦ καιροῦ του, προσκληθεὶς ὅπως συμμετάσχη τῆς ἐπιχειρήσεως, ἠθέλησε νὰ βεβαιωθῇ διὰ προχείρου στατιστικῆς περὶ τοῦ ἐπικερδοῦς αὐτῆς, παραμένων ἐπὶ ὥρας παρὰ τὸν σταθμὸν τῶν ἀμαξῶν καὶ μετρῶν τοὺς ἀνερχομένους καὶ

κατερχομένους ἐπιβάτας. Φαίνεται δὲ ὅτι τὰ πορίσματα τῆς ἐρεῦνης του δὲν ἦσαν ἐνθαρρυντικά, διότι ἀπέσχε τῆς ἐπιχειρήσεως, θεωρήσας αὐτὴν ἀσύμφορον ἀλλὰ τὰ γενναῖα μερίσματα, ἅτινα μετ' ὀλίγα ἔτη ἡ Ἐταιρεία διένειμεν εἰς τοὺς μετόχους, ἐξήγαγον αὐτὸν βραδέως ἐκ τῆς πλάνης. Τὸ ἀνέκδοτον ὅμως τοῦτο εἶδα μνημονεύμενον καὶ εἰς τ' Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ραγκαβῆ, ἀναφερόμενον εἰς ὑπουργὸν χρηματίσαντα ἐν τῇ ἐξουσίᾳ κατὰ πολὺ προγενομένην ἐποχὴν, ὥστε πολὺ φοβοῦμαι μήπως εἶναι ἐκ τῶν συνήθως ἐπινοουμένων καὶ ποιουμένων τὴν κυκλικὴν αὐτῶν ἐμφάνισιν κατὰ περιόδους ἐπ' ἀφορμῇ παρεμπερῶν περιστάσεων.

Προσθέτω, προκειμένου περὶ τοῦ σιδηροδρόμου, ὅτι, καθὰ ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσω ἐκ νεωτέρων ἱστοριογραφικῶν μελετῶν μου, τὸ πρῶτον σχέδιον καὶ ἡ πρώτη πρότασις περὶ σιδηροδρομικῆς συγκοινωνίας μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1839. Ἄλλ' ἐχρειάσθη ὀλόκληρος τριακονταετία ὅπως ὀριμιάσῃ ἡ ἰδέα καὶ πραγματοποιηθῇ τὸ σχέδιον τοῦτο. Ὁ πολιτισμὸς τότε ἀκόμη, ὡς ἐκ τῆς ἀποστάσεως, κατήχετο εἰς τὴν πατρίδα μας μὲ βήματα βραδέα καὶ μεμετρημένα, αἱ ἐφευρέσεις δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ ἦθη καὶ αἱ ἔξεις ἐχορηγοῦντο ἡμῖν κατὰ δόσεις ἐλαχίστας καὶ οὕτως εἶπεν ὁμοιοπαθητικῶς. Βεβαίως τὴν βραδύτην ὑπῆρξεν ἐπιτήμιος ἀλλὰ τὸ ἐπ' ἐμοὶ φρονῶ ὅτι ἀσυγκρίτως μείζονα ἐπήνεγκε ζήμιαν ἢ ἐπελθοῦσα κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἀθρόα καὶ ἀνεξέλεγκτος εἰσβολὴ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἡ κατεσκευασμένη ἀφομοίωσις τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἔξεων καὶ τῶν ἰδεῶν καὶ τοῦ ρυθμοῦ ἐν γένει τοῦ βίου κατὰ τὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθιμα. Ἐξ ἧς ὁμοῦ μὲ τινὰ ἐνεργετήματα παρεσέδυσαν καὶ κακίαι πολλαί, ἐξαχρειώσασαι τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν χαρακτήρα. Ἡ ὀρῆσις τοῦ Κολοκοτρώνη πρὸς τὸν Κυβερνήτην περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῆς βαθμιαίας μεθόδου καθ' ἣν ἔπρεπε νὰ εἰσαχθῇ ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ ἄνευ διαταράξεως ἡ ἀντικατάστασις τῶν ὑπερσώτων θεσμῶν καὶ τῶν πολυχρονίων ἀνατολικῶν συνηθειῶν διὰ τῶν νεωτέρων συστημάτων, ἦτο σοφώτατον δίδαγμα, ὅπερ δυστυχῶς δὲν ἐφηρομένη ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς κυβερνήσεων οὔτε ὑπὸ τῶν ἰδυνόντων τὰ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς τοῦ ἔθνους ἐξελίξεως.

Ἐλεγον λοιπὸν ὅτι ὁ Μέντωρ μου ἀνέμενε μὲ ποιᾶν τινὰ ὑπερφηάνειαν νὰ μὲ ἴδῃ ἐκκλητόμενον ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς ἀμαξοστοιχίας. Ἄλλ'

ἐξεπλάγη αὐτὸς ἀκούσας ὅτι εἶχον ἤδη ταξιδεύσει διὰ σιδηροδρόμου καὶ ὅτι, εἰ καὶ νεώτερος αὐτοῦ, ἦμην περισσότερον κοσμογυρισμένος. Διότι πρὸ τριετίας τότε καταληφθεὶς ὑπὸ τῆς ἀκατανικήτου ὁρμῆς πρὸς ἀποδημίαν, ἐξ ἧς ἄγονται οἱ συμπατριῶται μου Κεφαλλῆνες, χωρὶς ὅμως νὰ εἶμαι ἐφωδιασμένος μὲ τὸ πρακτικὸν πνεῦμα καὶ τὴν περὶ τὸ ἐμπορεύεσθαι βικανότητα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐκείνοι εἶναι ἐμφύτως πεπρωτισμένοι, εἶχον μεταβῆ νεαρῶτατος ἔτι καὶ διατρίβει ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς Αἴγυπτον. Ἄλλ' ἡ χώρα τοῦ Φαραῶ δὲν μὲ εἴλκεν ὅσον ἡ ἱερὰ γῆ τῆς Ἀττικῆς, καὶ ἐνδομύχως ἠσχύνον μὴ ὄπωσόν διότι εἶχα ἐπισκεφθῆ ἐνωρίτερον τὰς Πυραμίδας καὶ τὸν Νεῖλον ἢ τὸν Παρθενῶνα καὶ τὸν Ἰλισσόν. Ἀπὸ τοῦ παραθύρου τοῦ βαγονίου τὰ βλέμματά μου ἀνυπόμονα προσεπάθουν νὰ διακριθῶσι καὶ νὰ μαντεύσωσι τὰς ἱστορικὰς τοποθεσίας καὶ τὰ μνημεῖα ὅσα ἐγνώριζον ἐκ περιγραφῶν ἀλλὰ τὸ σκότος ἐξηπλοῦτο παχὺ εἰς τὰ πέριξ καὶ ἡ βροχὴ πίπτουσα ἔπιξε τὰς ὑέλους, ἠναγκάσθη δὲ νὰ φυλάξω διὰ τὴν ἐπομένην τὴν ἀνυπόμονον περιέργειάν μου. Ἐσθάνθη ὅμως ἀρκετὴν συγκίνησιν ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὸν παλαιὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου καὶ ὅτε ἀποβιασθεὶς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου καὶ τῶν φωνῶν ἐπάτησα διὰ πρῶτην φοράν τὸ ἔδαφος τῆς πόλεως ἧς ἐμελλον νὰ γείνω τότε μὲν προσωρινῶς, βραδύτερον δὲ ὀριστικῶς πολίτης ἢ δὲ κίνησις καὶ ἡ τύρβη περὶ τὸν σταθμὸν καὶ ἐν τῇ κεντρικωτάτῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Ἐρμαϊκῆ ὁδῷ καὶ ἡ θεὰ τῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν φωταγωγημένων ἐκατέρωθεν αὐτῆς πολυαριθμῶν ἐργαστηρίων καὶ ἐμπορικῶν καταστημάτων ἐθάμβουν ὀπωσδήποτε τὸ ὄμμα μου, τὸ συνηθισμένον εἰς τὴν ἐρημίαν καὶ τὸ σκότος τῆς ἐπαρχιακῆς πόλεως ἐξ ἧς προσηρχόμην. Δι' ἀμάξης μετέβημεν καὶ κατελύσαμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Πετροπόλεως, κείμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἐρμιοῦ, ἐνθα εὐρισκοντο ἀκόμη τότε τὰ πλεῖστα τῶν ξενοδοχείων τῆς πόλεως, ἐγγὺς τῆς Καπνικαρέας καὶ ἀκριβῶς ἐν ἡ θεοῖ ἐυρισκεται σήμερον ἡ Στοὰ Λιτζίερη.

Τὸ ξενοδοχεῖον τοῦτο, διευθυνόμενον ὑπὸ δύο φουστανελλοφόρων ἀδελφῶν ἐκ Πελοποννήσου, ἦτο ἐκ τῶν σχετικῶς μᾶλλον περιποιημένων, περιεῖχε δὲ καὶ ἐστιατόριον φημιζόμενον διὰ τὴν καθαριότητα καὶ τὴν ἐκλεκτὴν μαγειρικὴν του. Ἄλλὰ καίτοι ἡ ὥρα τῆς νυκτὸς δὲν ἦτο πολὺ προχωρημένη, δὲν εὐρομέν φηγῆτον ἐν αὐτῷ, διότι οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ καιροῦ ἐκεῖ-

νου ἐγευμάτιζον καὶ ἐδείπνουν ἐνωρίτερον τῶν σημερινῶν, οἱ δὲ ξενοδόχοι μὴ βραϊζόμενοι ὡς σήμερον ἐπὶ τοῦ μεγάλου κινητοῦ πληθυσμοῦ, παρεσκευάζον ποσότητα ἐδεσμάτων ἀνάλογον πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν συνήθων αὐτῶν πελατῶν. Ἐν τούτοις ἐπειδὴ ὁ νεανικὸς ἡμῶν στόμαχος, ἀνακτῆσας ἀφ' οὗτο εὐρίσκειτο ἐπὶ στερεοῦ ἐδάφους ὄλην αὐτοῦ τὴν εὐεξίαν καὶ ὅλα αὐτοῦ τὰ δικαίωματα, ἀπῆτει ἐπιτακτικῶς τροφήν, ἐδέησε νὰ ἐξέλθωμεν ἀφοῦ δ' ἐπὶ ματαίῳ ἀνεζητήσαμεν εἰς τὰ πέριξ μετὰ τοῦ συνταξειδιώτου μου ἐστιατόριον ἀνοικτόν, κατεφύγομεν ἐν τέλει εἰς τὸ ἐκεῖ που, παρὰ τὴν πλατείαν τοῦ Δημοπρατηρίου μέγα παντοπωλεῖον τοῦ Παναγιωταρά, ἀρκεσθέντες εἰς πρόχειρον καὶ λιτὸν δείπνον. Μεθ' οὗ ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ὅπου κατακλιθεὶς ἐκοιμήθην ὑπνον νήδυμον μέχρι πρωίας.

Τὴν ἐπαύριον μόλις ἐγερθεὶς, ἀφοῦ ἔρρηξα τὸ βλέμμα ἀπὸ τοῦ παραθύρου τοῦ δωματίου μου ἐπισκοπῶν μετὰ περιεργείας τὴν ὁδὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ πρωινήν κίνησιν, ἔσπευσα νὰ ἐξέλθω, ὅπως ἐγχειρίσω τὰς συστατικὰς ἐπιστολάς ὧν ἤμην κομιστὴς καὶ νὰ συναντήσω τοὺς φίλους μου, εἰς τῶν ὁποίων τὰς ἐπιεικτικὰς περιγραφὰς καὶ τὰς προτροπὰς ὤφειλετο κατὰ μέγα μέρος ἢ ἀπόφασις περὶ τοῦ εἰς Ἀθήνας ταξειδίου μου. Ἐπειδὴ δὲ πάντες σχεδὸν οἱ ἐν λόγῳ φίλοι μου καὶ συμπατριῶται μου, τέως συμμαθηταί μου, ἦσαν σπουδασταί, λαβῶν τὰς ἀπαιτουμένας περὶ τοῦ δρομολογίου ὁδηγίας μου, ἐτρόπην πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὴν συνοικίαν τῆς Νεαπόλεως πρὸς ἀνεύρεσιν αὐτῶν.

Β΄.

Ἡ πόλις καὶ ἡ κοινωμία. — Τὰ τμήματα. — Τὰ κέντρα. — Καφενεῖα καὶ ξενοδοχεῖα. — Περίπατοι. — Τὰ Χαφτεῖα. — Ἡ ὁδὸς Σταδίου. — Ἡ Νεάπολις. — Οἱ φοιτηταί. — Δωμάτια καὶ ἐνοίκια. — Τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ Σῦδη.

Η πόλις τῶν Ἀθηναίων κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦτο πολὺ διάφορος τῆς σημερινῆς. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς δὲν πιστεύω νὰ ὑπερέβαινε τότε τὰς πενήκοντα χιλιάδας ἢ ἑκατὰς τῆς ἦτο περιορισμένη, τὰ κέντρα τῆς ὀλίγα, ἢ διακόσμησις τῆς πενιχρᾶ, ἢ κινήσις ὄχι πολὺ σημαντικὴ· τὰ ἦθη τῆς διέσωζον ἀκόμη ἐν μέρει τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν πατριαρχικὴν σεμνότητα τῶν παλαιῶν χρόνων καὶ ἦσαν κατὰ πολὺ ἄλλοιαι τῶν σημερινῶν αἱ συνήθειαι τοῦ βίου,

ὅστις ἐπαρουσίαζεν ἐν τῷ ρυθμῷ καὶ ταῖς διαφοραῖς φάσεσιν αὐτοῦ κράμα περιεργον ἀνατολικῆς καὶ ἐξηγενησμένης διὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ κοινωμίας, μὴ στερούμενον θελγήτρου. Ταῦτα πάντα θὰ προσπαθῶσω, ἀναζωογονῶν τὰς ἐκτυπώσεις καὶ τὰς ἀναμνήσεις μου, νὰ περιγράψω καθ' ὅσον παρουσιάζεται ἐν τῇ ἀφηγήσει ἡ εὐκαιρία καὶ ἐπαναφέρονται εἰς τὸν νοῦν μου ἢ εἰκῶν ἐκ τοῦ εἰρημοῦ τῶν ἰδεῶν καὶ ἐφ' ὅσον μὲ βοηθεῖ ἡ μνήμη μου μετὰ μίαν τριακονταετίαν καὶ ἐπέκεινα.

Αἱ Ἀθῆναι ἀπετελοῦντο κυρίως ἐκ τῶν τεσσάρων τμημάτων, ἅτινα ἐσχημάτιζον αἱ δύο κυριώταται ὁδοὶ τῆς πόλεως τέμνουσαι ἀλλήλας, ἢ τοῦ Αἰόλου δηλαδὴ καὶ ἢ τοῦ Ἑρμοῦ· ἦσαν δὲ τὰ τμήματα ταῦτα τὸ πρῶτον, τὸ τῆς Πλάκας, ἐνθα διεσάζοντο οἱ ταπεινοὶ οἰκιστοὶ τῶν αὐτοχθόνων ἀγροτῶν καθὼς καὶ αἱ ἀρχοντικαὶ κατοικίαι τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας Ἀθηναίων εὐπατριδῶν, τὸ δευτέρον, τὸ σχετικῶς νεώτερον, τὸ ἀποτελοῦν ὄρθογώνιον τρίγωνον, ἔχον ὡς πλευρὰς τὰς ὁδοὺς Ἑρμοῦ, Αἰόλου καὶ Σταδίου τὸ τρίτον, τὸ τοῦ Ψευρή, πυκνῶς κατοικημένον καὶ διάσημον διὰ τὸν τραμπουκισμόν του, καὶ τὸ τέταρτον, τὸ τοῦ Ἁγίου Φιλίππου, ὅπερ ἦτο καὶ τὸ μᾶλλον ἀσήμαντον. Εἰς ταῦτα προσετίθετο καὶ πέμπτον, τὸ τῆς Νεαπόλεως, σχετικῶς νεώτερον καὶ ἤδη ἐν τῷ σχηματίζεσθαι, ἔχον ἀνεκαθεν τὸ προνόμιον τοῦ νὰ φιλοξενῇ τὴν ζωηρὰν ἀκαδημαϊκὴν νεότητα ἐνεκα τῆς γειννιασεως τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐκαστὸν τῶν τμημάτων τούτων περιορίζετο εἰς τὰ παλαιὰ καὶ φυσικὰ του σύνορα, χωρὶς νὰ ἐκχειλιζῆ ἐνεκα τῆς ὑπερτροφίας καὶ τῆς πληθώρας, ὅπως σήμερον, ἐπεκτεινόμενον καὶ καταλαμβάνον λόφους καὶ χαράδρας, ὥστε νὰ τρέχουν κίνδυνον ἐντὸς ὀλίγου νὰ μεταβληθῶσιν εἰς οἰκόπεδα καὶ αἵται τοῦ Ὑμητοῦ αἱ ὑπώρειαι.

Τὰ κέντρα τῆς πόλεως ἦσαν ὀλίγα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, τὰ κυριώτερα δὲ αὐτῶν, ἢ καὶ τὰ μόνα δύναται τις εἰπεῖν, ἦσαν αἱ δύο μεγάλαι διασταυρούμεναι ὁδοὶ Αἰόλου καὶ Ἑρμοῦ ἐν αὐταῖς ἢ παρ' αὐτὰς ἐκείντο τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα, τὰ πλείστα ἐστιατόρια καὶ τὰ ἐπισημότερα ξενοδοχεῖα, πλὴν τῶν δύο κορυφαίων, τοῦ τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ τοῦ τῶν Ξένων, κειμένων παρὰ τὴν πλατείαν τοῦ Συντάγματος, εἰς ὃ μέρος ἀκόμη εὐρίσκονται. Εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν δύο ὁδῶν ἔκειτο τὸ περίφημον καὶ ἱστορικὸν καφενεῖον τῆς Ὠραίας Ἑλλάδος, τοῦ ὁποῖου ὁ πρῶτος ἰδρυ-

τῆς ὁ Ἰταλὸς Σάντος εἶχε καταλύσει αὐτόχειρ τὸν βίον. Ὀλίγον περαιτέρω ἦτο τὸ Ἀναβουτήριον μετὰ τὰ πολλὰ του καφενεῖα, κέντρον τῆς μεσαιᾶς μᾶλλον τάξεως καὶ μετ' ὀλίγα βήματα ἢ Παλαιὰ Ἀγορὰ, ἐστία θορυβώδης λαϊκῆ, αἰείποτε βομβοῦσα καὶ τυρβαζομένη ἐνεκα καὶ τῆς γειννιασεως τῶν στρατώνων, τῶν εἰς φυλακὰς σήμερον μεταποιηθέντων, φυτώριον τῶν περιφήμων λούστρων τῶν «μαγκῶν τοῦ Ρολογιοῦ» τῶν διαιωμένων τουτέστι παρὰ τὸν αὐτόθι ὑψούμενον πύργον ἐν ᾧ ἴστατο τὸ ὠρολόγιον, τὸ δαρηθὲν ὑπὸ τοῦ σκλητοῦ τοῦ Παρθενῶνος Ἑλγίνου, καὶ ἐξενεγκὸν τὴν τελευταίαν αὐτομεταλλικὴν κραυγὴν τὴν νύκτα τοῦ Ἀυγούστου τοῦ 1884, διὰ ἀπετεφρώθη ἢ Ἀγορὰ ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς.

Εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τῆς πόλεως, παρεκτὸς τῶν συνοικιῶν τῶν ἔχουσῶν τὰ ἰδιαίτερα τῶν κέντρα μετὰ τῶν ἰδιαιτέρων τῶν θαμνῶν, ὀλίγη ἦτο ἡ κίνησις καὶ ἡ τύρβη. Ἡ πλατεία τοῦ Συντάγματος μετὰ τὸ ἐν αὐτῇ καφενεῖον τοῦ Γιαννοπούλου, μετριώτατον τὰς διαστάσεις, καὶ τὸ ἄλλο τῆς Ἀνατολῆς, ἔτι μᾶλλον ἀπέριττον, δὲν ἦτο τόσον πολυσύχναστος, εἰμὴ κατὰ τὰς ἡμέρας καθ' ὅς ἀνέκρουεν αὐτόθι ἡ μουσικὴ τῆς φρουρᾶς. Τὰ Παριλίσια μετὰ τοὺς δύο-τρεις ἀπεριποίητους κήπους τῶν, ἐξ ὧν διέπρεπε τὸ ρομαντικὸν Ἄντρον τῶν Νυμφῶν, τὸ ἐξυμνηθὲν ὑπὸ τοῦ Παράσχου, ἦσαν μᾶλλον ἐξοχικὸς περίπατος, τὸ Ζάππειον μετὰ τὸ πᾶρρον του ἀγρὸς κριθῆς καὶ οἱ Στύλοι, ὁσάκις δὲν ἦσαν τόπος συγκεντρώσεως τοῦ πλήθους χάριν τῶν Κουλούμων, ὅπως προηγέλλετο διὰ τοῦ κήρυκος μετὰ τὴν γνωστὴν ἔμμετρον πρόσκλησιν:

*Μασκαράδες καὶ πολῖται,
Εἰς τὰς Στήλας νὰ βρεθῆτε,*

ἦτο τὸ προσφιλὲς ἐντευκτήριον ὀλίγων φιλερήμων καὶ ὄνειροπόλων καταναλωτῶν τοῦ καφέ, τοῦ λουκουμίου ἢ τοῦ κουρκέτου τῆς λιθίνης ἐποχῆς, ἅτινα παρεῖχεν εἰς τοὺς πελάτας του τὸ πενιχρὸν αὐτόθι σανιδόπλακτον καφενεῖον, τὸ ὁποῖον εἶχε τὸ προνόμιον νὰ εἶνε καὶ τὸ ἐντευκτήριον τῶν κυνηγῶν κατὰ τὰς ὁρθροὺς ὥρας. Τὰ πολυτελῆ μαρμαρότευκτα μέγαλα τῆς ὁδοῦ Κηφισιάς δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη οὐδ' εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀρχιτεκτόνων τῶν, πέραν δὲ τοῦ ἑπουργεῖου τῶν Στρατιωτικῶν, ὅπερ εἰς προγενεστέρους χρόνους ἐχρησίμευεν ὡς Στρατιωτικῆ Φαρμακαποθήκη, ἐξτελείνετο ἀληθῆς ἐρημία μέχρι τῶν Ἀμπελοκήπων, διακοπτομένη μόνον ὑπὸ τοῦ

κυρίου τῆς Ριζαρείου Σχολῆς. Ὁ ἀνεγνωρισμένος περίπατος τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὁ τῶν Πατησίων, ταπεινοῦ ἀκόμη καὶ ἀπομεικρουμένου προαστείου, ὅπου τὸ μόνον τότε ἐργοστάσιον τῆς ζυθοποιίας τοῦ Φίσερ προσείλκε κατὰ τὰς ἑορτὰς τοὺς ὀσημέραι πληθυνόμενος ζυθοπότας, ἐνῶ ἐν τῇ πόλει τὸ μόνον εὐπρεπὲς ὀπωσθήποτε ζυθοπωλεῖον, τὸ διατηρηθὲν καὶ ἐπὶ ἀρκετὰ μετὰ ταῦτα ἔτη καὶ ἀποτελοῦν τὸ μόνον ἐντευκτήριον τῶν παρεπιδημούντων ἐν Ἀθήναις Ξένων, ἦτο τὸ τοῦ Μπερνοιδάκη, ἐν τῇ ὁδῷ Φωκίωνος παρὰ τὴν Μητροπόλιν.

Τὰ Χαφτεῖα ἦσαν ἤδη σταθμὸς καὶ κέντρον κινήσεως, μετὰ τὸ ἱστορικὸν καφενεῖον τῶν Γερόντων καὶ τὰ παρακείμενα καφενεῖα καὶ ζαχαροπλαστεία, ἐξ ὧν ἐπρόευνε τὸ Σόλωνεῖον τὸ ἀριστοκρατικὸν τέμενος τῆς ἀργοσχόλου πολιτολογίας, τὸ ὁποῖον καὶ ὑπουργοὶ καὶ βουλευταὶ καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἐτίμων διὰ τῆς παρουσίας τῶν, μακρὰν ὁμῶς ἀπέχον ἀκόμη τὰ Χαφτεῖα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπὸ τοῦ νὰ παρουσιάζωσι τὴν σημερινὴν πολυάνθρωπον καὶ πολυτάραχον συγκέντρωσιν, καὶ νὰ διατηρῶσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν κίνησιν καὶ τὴν ζωὴν μέχρι τῶν πρωϊνῶν ὥρῶν ἐνῶ ἡ ἄλλη πόλις καθεῦδει βυθισμένη εἰς ὑπνον, καὶ ν' ἀποτελῶσιν οἶονε τὴν σφύζουσαν καὶ βιαίως παλλομένην καρδίαν αὐτῆς ἐν ἡμέραις ταραχῶν καὶ σφοδρῶν συγκινήσεων. Ἡ πλατεία τῆς Ὀμονοίας ἦτο ἀμόρφωτος ἀκόμη καὶ σχεδὸν κατ' ὄνομα μόνον πλατεία, περιστοιχιζομένη κατὰ τὸ πλείστον ἀπὸ μάνδρας, ἀφετηρία δὲ ὁδῶν ἐρημῶν περίπου καὶ ἀσημασίτων εἰσέτι, πλὴν τῆς τοῦ Πειραιῶς, ἦτις ἀπὸ ἀρχαιοτέρας ἤδη ἐποχῆς σχηματισμένη, ἐκέκτητο τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῆς μεταγωγικὴν κίνησιν. Ἡ δὲ ὁδὸς Σταδίου μᾶλλον ὡς μία τῶν δευτερευουσῶν τῆς πόλεως ἠδύνατο τότε νὰ θεωρηθῆται, πρὸ μικροῦ μορφωθεῖσα εἰς ὁδὸν βατὴν, διότι πρότερον ἦτο κοίτη χειμάρρου, τῆς ὁποίας τὰς ἀνωμάλους ὄχθας ἐξεύγνυον ξύλινα πρόχειροι γέφυραι εἰς δύο ἢ τρία αὐτῆς σημεῖα. Τὸ μεγαλειότερον μέρος τῶν πλευρῶν τῆς ἀπετελεῖτο ἀπὸ μάνδρας, ἐργαστήρια λιθοξῶν καὶ ἔρμολύφων ἦσαν δὲ καὶ τινες οἰκοδομαὶ ἐν αὐτῇ σαθραὶ μᾶλλον καὶ πενιχραὶ, ὧν τινες σώζονται ἀκόμη, ἕτεροι δὲ ἀντικατεστάθησαν ἤδη ὑπὸ ὑψηροφῶν μεγάρων, ἀλλ' ἐμπορικὸν κατὰσθημα οὐδὲν ἐνθυμοῦμαι ἐκεῖ ὑπάρχον τότε, πλὴν ἐνὸς ἀσήμου καφενεῖου ἅμα καὶ ζαχαροπλαστείου, ὅπου εὐρίσκειται τώρα τὸ ἐδωδιμοπωλεῖον Παπαγιαννάκη καὶ μιάς ἀποθήκης οἴνων εἰς

φιάλας πρὸς τὸ κατώτερον μέρος παρὰ τὴν Ὀμόνοιαν· ξενοδοχεῖον δ' εὗρισκετο ἐν μόνον, τὸ τῆς Αἰγύπτου, ὅπου τὸ τῶν Ἀθηναίων. Ὑπῆρχε καὶ κάποιον παντοπωλεῖον, νομίζω, καὶ ἐν ζυθοπωλεῖον, διευθυνόμενον παρὰ Γερμανίδος, ἐντὸς μάνδρας κειμένης ἀντικρὺ τοῦ Βουλευτηρίου. Καὶ τὴν μὲν ἡμέραν ἢ γειννίασις πολλῶν δημοσίων κοταστημάτων οἶον τοῦ Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου, τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν, ὅπου ἦτο καὶ τὸ Ταχυδρομεῖον εἰς τὴν φραχθεῖσιν κατόπιν στοᾶν τοῦ κατωτέρου ὁρόφου, τοῦ ὕπουργείου τῶν Ναυτικῶν, τῆς Διευθύνσεως τῆς Ἀστυνομίας, τοῦ Φρουραρχείου, τῆς Βουλῆς — συνεδριαζούσης ἀκόμη ἐντὸς τοῦ προαυλίου τοῦ σημερινοῦ Βουλευτηρίου εἰς τὸ ξύλινον παράπηγμα τὸ χρησιμεύσαν διὰ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν — καὶ τοῦ στρατῶνος τῶν Πυροσβεστῶν, κειμένου ὅπου σήμερον τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον, προσέδιδεν εἰς τὴν ὁδὸν ποιάνα τινα ζωὴν καὶ κίνησιν· ἀλλὰ τὴν νύκτα, ἀμελῶς φωτιζομένη μάλιστα ὅπως καὶ ἡ λοιπὴ πόλις, ἦτο ἔρημος καὶ σιωπηλὴ ὡς ἐξοχικὴ λεωφόρος.

Ἀπὸ τῆς ἐπομένης μετὰ τὴν ἀφιξίν μου ἡμέρας, ἐγκαταλείψας τὸ ξενοδοχεῖον ἐγκατεστάθην εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Νεαπόλεως, συγκατοικήσας μετὰ φίλου καὶ συμπατριώτου μου φοιτητοῦ εἰς τὸ πρόσγειον δωμάτιον οἰκίας κειμένης ἐν τῇ ὁδῷ ἧτις σήμερον φέρει τὸ ὄνομα τῶν Καπλανῶν, ἀνώνυμος τότε οὖσα. Ἐκτοτε ἴσως χρονολογεῖται ἡ ἰδιαιτέρα μου ἀγάπη καὶ προτίμησις πρὸς τὴν συνοικίαν τῆς Νεαπόλεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀπὸ ἐνὸς ἤδη τετάρτου αἰῶνος μόνιμος κατοικῶ. Ἀλλὰ πόσον ἀλλοία ἦτο τότε ἡ συνοικία αὕτη! Ἡ μόνη καὶ κυρία καὶ σηματοποιήσασα ὁδὸς αὐτῆς ἦτο ἡ ὁδὸς Σόλωνος, κατοικημένη καὶ αὕτη μᾶλλον πρὸς τὸ βόρειον ἢ πρὸς τὸ μεσημβρινὸν αὐτῆς ἄκρον, πέραν τοῦ ὁποίου μόλις ἦδη διεμορφοῦτο ὁ πυρὴν τῆς εὐρυτάτης σήμερον συνοικίας τοῦ Κολωναίου. Ἄλλ' αἱ ἄλλαι, αἱ διατέμνουσαι τὴν ὁδὸν αὐτὴν καθέτως καὶ ἀποτελοῦσαι σήμερον τὰς μεγάλας τῆς Νεαπόλεως ἀρτηρίας, ἦσαν μὲν χαραγμέναι, δὲν προὐχώρουσαν ὅμως εἰμὴ ἐπὶ τινος δεκάδας μέτρων πέραν αὐτῆς, ἐξαιρέσει δὴ τῶν ἢ τριῶν, τὰ δὲ πυκνοκατοικημένα σήμερον τετράγωνα τὰ περὶ τὸ θέατρον τῆς Νεαπόλεως καὶ τὰ πέριξ, ἦσαν χώρος ἀπεψιλωμένος, ἀποτελῶν τὴν παλαιστραν τοῦ δεινοῦ πετροπολέμου, εἰς τὸν ὁποῖον ἤσκούντο μετὰ ζέσεως τὰ μάχια στίφη τῶν μικρῶν Νεαπολιτῶν.

Ἐίχεν ὁμως ἡ Νεάπολις ἔκτοτε τὴν ἰδιαιτέ-

ραν τῆς φυσιογνωμίαν, τὴν ἰδιαιτέραν τῆς κινήσιν καὶ ζωὴν, ὀφειλομένην εἰς τὸ ἐν αὐτῇ πλεονάζον στοιχεῖον τῶν φοιτητῶν καὶ εἰς τὴν φυσικὴν φαιδρότητα εἰς τὸ σφρίγγος τῆς νεανικῆς ἡλικίας. Τὰ ἦθη ἦσαν σχετικῶς ἡμερώτερα ἐν αὐτῇ, ἔλειπε δὲ ἡ χυδαιότης καὶ ὁ βάνουσος τραμπουκισμὸς, ὁ ἐπικρατῶν εἰς τὰς λοιπὰς συνοικίας, ἔνεκα τοῦ ὁποίου εὗρισκετο κατ' ἀνάγκην ἐν ἀδιαπτῶ ἰσχυρὸ τὸ ἀστυνομικὸν βούνευρον. Μερικὰ ἀτακτῆματα δὲν ἀπέλειπον· ἀλλ' ἡ φοιτητικὴ ζωηρότης περιορίζετο συνήθως εἰς εὐθύμους τινὰς ἀστείότητας, εἰς ἀπέριττα συμπόσια, εἰς ἄσματα θορυβώδη καὶ ἀποπέρας καντάδας καὶ σπανίους τινὰς κόμους εἰς τὴν τακτικὴν φοίτησιν τοῦ καφενεῖου, τοῦ ζαχαροπλαστείου καὶ τοῦ χοροδιδασκαλείου. Αἱ μεταξὺ τῶν ἔριδες καὶ διαφοραὶ, ἀπαραίτητοι εἰς τὴν ἐνωρὶς χειραφετουμένην νεότητα, ἐλύοντο τὸ πολὺ πολὺ διὰ γενναίας ἑβδομαχίας, κάποτε δ' ἐλάμβανον χώραν καὶ ἐκ φυλειτικῶν λόγων συγκρούσεις ὀπωσοῦν σοβαρότεραι. Ἀλλὰ τὰ κομπουριάσματα καὶ τὰ ξεκοιλιάσματα καὶ αἱ φοιτητικαὶ θηριομαχίαι καὶ αἱ ἠρωϊκαὶ πολιορκίαι καὶ τὰ αἱματοκυλίσματα χάριν τοῦ Ἐθαγγελιστοῦ Ματθαίου ἢ τοῦ Αἰσχύλου εἶνε ἐπινοήματα τοῦ νεωτέρου πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος.

Τὰ τέσσαρα πέμπτα τῶν φοιτητῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον σπουδαστῶν καὶ πολλῶν μαθητῶν γυμνασίων ἢ τοῦ Πολυτεχνείου, κατῶκον εἰς τὴν Νεάπολιν καὶ διὰ τοῦτο τὰ δωμάτια αὐτόθι ἦσαν περιζήτητα. Ἦσαν δὲ συνήθως τὰ δωμάτια ταῦτα λιτὰ καὶ ἀπέριττα καὶ σχεδὸν ἐντελῶς γυμνά. Μόνα τὰ τέκνα τῶν εὐπόρων οικογενειῶν τῶν ἐπαρχιῶν, τὰ συντηρούμενα διὰ γενναίας μηνιαίας παροχῆς, εἶχον τὸ προνόμιον νὰ ἐνοικιάζωσι δωμάτια μετ' ἐπίπλων, ἢ νὰ κατοικῶσιν εἰς τὸ ἱστορικὸν ξενοδοχεῖον τοῦ Γλαυκωπίδου, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἢ εἰς τοῦ Φωτιάδου, ἐν τῇ ὁδῷ Σόλωνος. Ἄλλ' αὐτοὶ ἦσαν οἱ Συβαρίται καὶ οἱ πεντακοσιομέδιμνοι, οἱ φθονούμενοι ὑπὸ τῶν ἄλλων κοινῶν θνητῶν. Ὁ φοιτητὴς ἤρχετο συνήθως ἐκ τῆς ἐπαρχίας του κομιζων ἀπαραιτήτως ὡς μόνην ἀποσκευὴν τὸ κιβώτιον καὶ τὴν στρωμνὴν του μετ' ἀναγκαιοῦντα κλινοσκεπάσματα καὶ ἐν ζεῦχος ξυλίνων ἢ σιδηρῶν στριπόδων, ἀποτελούντων τὴν κλίνην. Εἰς τὰ ἐφόδια ταῦτα προσετίθετο μικρὰ ξυλινὴ τράπεζα, μία λυχνία πετρελαίου, εἰς νικτήρ· ἐνίοτε, ἐν ἣ δύο ψιᾶθινα καθίσματα καὶ

οὕτω συνεπληροῦτο ὁ εὐτρεπισμὸς τοῦ φοιτητικοῦ δωματίου, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν πρόχειρον καθαριότητα ἀνελάμβανεν ἡ οἰκοδέσποινα, τὸ ἐνοίκιον τοῦ συνήθους φοιτητικοῦ δωματίου σπανίως ὑπερέβαινε τὰς 15 δραχμὰς κατὰ μῆνα καὶ πολλάκις κατήρχετο ταπεινοφρόνως καὶ κάτω τῶν 10. Ἐγὼ τοῦλάχιστον ἐνθυμοῦμαι ὅτι δι' ἐν τοιοῦτο δωματίον παρὰ τὴν Χρυσοσπηλαιώτισσαν, τὸ ὁποῖον κατέλαβε βραδύτερον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ κατέχοντος αὐτὸ πρότερον φίλου μου, ἐπλήρωνον ἐνοίκιον δραχμῶν ὀκτὼ μόνον κατὰ μῆνα. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὸ περιφθὸν αὐτὸ δωματίον ἔκειτο σχεδὸν παρὰ τὸ ὑπερῶν, παρεμφερὲς πρὸς τὰς παρισινὰς mansardes, ὅτι δὲν εἶχε ὑπηρεσίαν καὶ ὅτι ἦτο τόσον στενὸν ὥστε μόλις ἔχωρει τὰ ὀλίγιστα πενιχρὰ μου ἐπιπλα. Εὐτυχῶς τὰ νεανικά μου ὄνειρα καὶ τὰ φαντασιοκοπήματα ἅτινα ἀπετέλουν τὴν κυρίαν μου ἀποσκευὴν, καθὸ αὖλα, δὲν ἀπῆττον χωρὸν πρὸς ὑλικὸν πρὸς ἐναποθήκευσιν, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἐπῆρχει διὰ τὴν πληθύν τῶν δόκκληρος συνοικία μεγάρων.

Τὰ δύο ἀνεγνωρισμένα σημεῖα συγκεντρώσεως ἐν ὧρα μεσημβρίας καὶ ἑσπέρας τῆς συνοικίας Νεαπόλεως, ἦσαν τὸ ἐστιατόριον Ὀλυμπος τοῦ Ζύδη, μονώροφον τότε καὶ τὸ ὑπάρχον ἀκόμη καφενεῖον Καρατζιά, ἀμφότερα κεκτημένα πολυἀριθμῶν πελατεῖαν, ἀποτελουμένην κυρίως ἐκ τῆς ζωηρᾶς νεολαίας. Καὶ τοῦ μὲν καφενεῖου οὐδέποτε ἐγενόμην τακτικὸς θαμῶν, προτιμῶν νὰ μεταβαίνω μᾶλλον εἰς τὸ πρῶτευον τῆς Ὠραίας Ἑλλάδος, ὅπου ἐσύχναζεν ὁ ὄμιλος τῶν συμπατριωτῶν καὶ φίλων μου καὶ διαφόρων ἄλλων γνωρίμων. Ἀλλὰ τὸ ξενοδοχεῖον Ζύδη ἐπεσκέφθην ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐγκαταστάσεώς μου, ἔκτοτε δὲ μοι ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ ἐκτιμήσω τὴν καθαρὰν τροφὴν του, τὸν οἰκοκυρικὴν μαγειρικὴν του, τὴν εὐθύμον συντροφίαν του καὶ τὴν ἰδιόρρυθμον φυσιογνωμίαν τοῦ διευθυντοῦ του.

Ὁ ἀγαθὸς μπάραμπα - Γεώργης, ὁ πρό τινῶν ἐτῶν ἀποβιώσας ἐν προβεβηκνία ἡλικίᾳ, ἦτο εἰς τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ λαϊκωτέρων ξενοδοχῶν τῶν Ἀθηναίων, βραχύσωμος, ὀλοστρόγγυλος καὶ ἀπέριττος, ἔχων παρ' αὐτῶ συνεγαζομένην τὴν πατριαρχικὴν του οικογένειαν, ἐνθρονισμένος διαρκῶς πρὸ τοῦ γραφείου του, ἐπιβλέπων τὴν εὐταξίαν, σημειῶν τὰς μερίδας, παρέχων μετὰ προθυμίας καλοκαγάθου τὸ κατάστιχον πρὸς ἔγγραφὴν τοῦ ἡμερησίου χρέους εἰς τοὺς ἐπὶ πληρωμῇ ἢ καὶ πιστώσει ἐστιωμένους — οἱ-

τινες ἀπετέλουν καὶ τὰ τέσσαρα πέμπτα τοῦλάχιστον τῆς πελατείας του — περιποιητικὸς πρὸς τοὺς πληρώνοντας, συγκαταβατικὸς καὶ πρὸς τοὺς καθυστεροῦντας, ἀπαγγέλλων μετὰ φαιδρότητος τοὺς ἀστεϊσμούς καὶ τὰ ἐπαγγελματικά του λογοπαίγνια, ἅτινα στερεοτύπως ἐπανελάμβανε καθ' ἐκάστην ἀπὸ δεκάδων ἐτῶν, οἶον: « Τὸ κεφάλαιον τοῦ Γιάγκου νὰ γείνη πατσᾶς! » καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰς ἐν καὶ μόνον κεφάλαιον ἦτο ἀσυμβίβαστος καὶ ἀδιάλλακτος ὁ γέρο - Ζύδης, εἰς τὰ πολιτικά του φρονήματα. Διότι ἦτο κατ' ἐξοχὴν πολιτικομανὴς, καὶ δόσας προσεβάλλοντο αἱ ἀρχαὶ του καὶ αἱ κομματικαὶ του συμπάθειαι, ὁ πρὸς ἐκεῖνος μετεβάλλετο εἰς ὀργίλον καὶ ἀπότομον. Οἰκιακὸς τοῦ Κωλέτη κατ' ἀρχάς, ἐχρημάτισε κατόπιν φίλος καὶ ὀπαδὸς τοῦ Βούλγαρη. Ὁ Ὑδραῖος προύχων, κατοικῶν ἐν τῇ ὁδῷ Πινακωτῶν, ἦτο γείτων τοῦ Ζύδη καὶ συνενόριτῆς του, ἐκκλησιαζόμενος τακτικῶς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ἐδέχετο τὰς ἐπισκέψεις του, ἠκροάζετο εὐμενῶς τὰς σκέψεις του καὶ τὰς γνώμας του, εἰσήκουε τὰ νόμιμα τυχόν παράπονά του, καὶ δόσας διήρχετο μεγαλοπρεπῆς μετὰ τὴν ἀνατολικὴν περιβολὴν του πρὸ τοῦ ἐργαστηρίου του, δὲν ἀπῆξιον νὰ σταματᾷ καὶ νὰ συνάπτη βραχείαν συνδιάλεξιν μετὰ τοῦ ἀφωσιωμένου του ξενοδόχου, ὅστις ἀπέμεινε εἰς αὐτὸν πιστὸς πάντοτε καὶ ἐν ἡμέραις πολιτικῆς ἀνυχίας ἕως τέλους. Αἱ πολιτικαὶ συζητήσεις ἦσαν πάντοτε εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν τοῦ ἐστιατορίου, πολλοὶ δὲ τῶν φιλοπαιγμῶν θαμῶνων προεκάλουν αὐτὰς ἐπιτήδες, ὅπως παρεξένωσι τὸν εὐερέδιστον ξενοδόχον. Οὐαὶ εἰς τὸν ἀσεβῆ ὅστις ἤθελεν ἐκστομίσει μομφὴν τινα κατὰ τοῦ Τσουμπι, ὡς ἀπεκαλεῖτο κοινῶς ἔνεκα τῆς περιβολῆς του ὁ ὕδραῖος πρωθυπουργός· τὸ ἀπύλωτον στόμα τοῦ φανατικοῦ ὀπαδοῦ του ἐξηρεύετο μύδρους κατὰ τοῦ τολμητίου καὶ σκώματα καὶ λοιδορίας οὐχὶ εὐφήμους κατὰ τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων τοῦ εἰδώλου του, ὁ δὲ βέβηλος ἔτρεχε τὸν κίνδυνον ἂν μὴ ν' ἀποβληθῆ, τοῦλάχιστον ὁμῶς νὰ μὴ εὐρίσκη πλέον ἐν τῷ ἐστιατορίῳ τὴν αὐτὴν προθυμίαν καὶ περιποίησιν. Ἡ εἰκὼν τοῦ Βούλγαρη ἦτο ἀνηρημένη εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ἐν ἰσοτιμίᾳ μετὰ τῆς τοῦ Κωλέτη, βραδύτερον δὲ προσετέθη εἰς αὐτὰς καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Χαριλάου Τρικούπη, τοῦ ὁποίου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βούλγαρη ἐγένετο ἀφωσιωμένος ὀπαδός. Καὶ ὁ γέρον Ζύδης, εἰς τῶν πατριαρχῶν τῆς συνοικίας Νεαπόλεως, τῆς ἰδιαιτέρως ἀφωσιωμένης εἰς τὸν ἐκ

Μεσολογγίου πολιτευτήν, διότι πρὸς τοὺς ἄλλοις τὴν ἐτίμα καὶ διὰ τῆς ἐν αὐτῇ διαμονῆς του ἀφάρτου μετόκησεν ἐκ τῆς πλατείας Ὁμονοίας εἰς τὴν ὁδὸν Ἀκαδημίας, πρωτοστατῶν πάντοτε εἰς τὰς διαδηλώσεις, συνάπτων διαρκῶς θειοῦς ἀγῶνας λόγων μετὰ τῶν ἀντιφρονούντων, ἐσχάζεν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ ἀρχηγοῦ του καὶ συνδιελέγετο οὐκείως μετὰ τοῦ ἐπιφανοῦς πολιτι-

κοῦ, ὅστις ἐφαιδρύνετο ἀκούων τοὺς ἀπλοικοὺς στοχασμοὺς του ἐκφερομένους μετὰ τὴν στήθη τραχεῖαν ἐλευθεροστομίαν του, καὶ ὅστις εἰγγῶμων παρηκολούθησε τὴν κηδεῖαν τοῦ ἀγαθοῦ γέροντος, ὅτε πρὸ δεκαετηθείας περὶ του ἐκλείπε τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐσταθῆς ἕως τέλους εἰς τὰ πολιτικὰ του φρονήματα καὶ τὰς συμπεθείας του.

X. ANNINOΣ

ΜΙΚΡΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1

ὦ, δάκρυ, ἐσὸ ποῦ ἀνέβηκες ἀπ' τῆς ψυχῆς τὰ βάρη
Κι' ἐσταθήκες τρεμάμενο στήν ἄκρη τοῦ ματιοῦ,
Γύρισε πάλι, ὦ, γύρισε στὴ σκοτεινὴ πηγὴ σου
Ποῦ ψιδυρίζει μουσικὴν ἀγνώστου τραγουδιοῦ.

Δὲ θέλω, δάκρυ μου, ποτέ, ποτέ ν' ἀργοκυλήσης
Σὺ ποῦ ἐγεννήθης μιὰ στιγμὴ παρθένας ὁμορφιάς,
Μεῖνε κρυφὸ κι' ἀθώρητο, μεῖνε νὰ μὴ σε χάσω
Σὰν ὄνειρο γοργόφιτρο στὴ δόση τῆς νυκτιάς.

2

Ὅλα τριγύρω νὰ σωπάσουν
Τ' ἀγέρι μόνο ἄς μουρμουρίζει
Στὰ πεῦκα, στὰ ψηλά τὰ πεῦκα,
Τῆ ρεματιά ν' ἀποκοιμίζει.

Μιὰν ὁμορφὴ ἔχω στήν ἀγκάλη μου
Μὲ μαῦρα ἔπλεγα μαλλιά
Τ' ἀηδόνια ἄς μὴν ἀρχίσουν τὸ τραγοῦδι τους
Κι' ἄς βουβαθοῦν τοῦ δάσους τὰ πουλιά.
Μόνο τῆς ἡδονῆς τ' ἀνάσασμα ν' ἀκούγεται
Καὶ τὸ τρελὸ γλυκὸ φιλί
Καὶ τὰ λογάρια ποῦ ξεφεύγουν ἀπ' τὰ τρισβαθα
Στὴν ἐρημιὰ, στὴ σιωπῆ.

Ὅλα τριγύρω νὰ σωπάσουν
Τ' ἀγέρι μόνο ἄς μουρμουρίζει
Στὰ πεῦκα, τὰ ψηλά τὰ πεῦκα,
Τῆ ρεματιά ν' ἀποκοιμίζει.

3

Ἄνεμε, πάλι ἐφύσηξες ἀπ' τῆς ψηλῆς κορφῆς
Καὶ τὰ ἔλατα λυγίζοντας, τοικιλίζοντας τὰ πεῦκα,
Τώρα στὸν κάμπο ἐχρόνηκες καὶ παραμόδι λὲς
Ἀτέλειωτο καὶ τραγικὸ στὴ γέρικη τῆ λεῦκα.

Καὶ τὸ πικρὸ τραγοῦδι σου ξεπνᾷ τὴν ἐρημιὰ,
ὦ σύντροφε κακότυχε, ποῦ ξενοχᾷς μαζί μου,
Κι' ὅταν σ' ἀκούω νὰ ξεσπᾷς, Βορηᾶ, καλὲ Βορηᾶ,
Θαρρῶ πῶς ἀπ' τὰ στήθη μου λυτρώνεται ἡ ψυχὴ μου.

Α. ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ

ΑΥΤΟΓΡΑΦΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

Caro te fa il tuo possibile per venire a mezzo giorno, o a un ora per scrivere qualche cosa, perché mi faranno più presto - Comunque sia ti delli in fretta come abbiamo fatto ieri, e poi che tu metta in tutte le cose tue - Lascia bene che tu non vada in casa e non ne esce, ma pranz. con me per un bel tempo - Deh! non mancarci, tu ogni modo mandami una risposta col latore.

Bruno Salomon

Φίλιτάι μου Μεχαηλίδη,

Σοῦ στέλλω ἓνα εὔρημα πρώτης τάξεως, ἀνεκδοτον ἰταλικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Σολωμοῦ, ἢ ὁποία μοῦ ἐδόθη εὐγενῶς ἀπὸ τοὺς κ. κ. Κωνστ. καὶ Ἰωάννην Πήλικαν, ἀνεμιοῦς τοῦ Σπυρίδωνος Πήλικα, διαπρέπους καθηγητοῦ

τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὑπουργοῦ ἐπὶ Ὀθωνος. Ἐκτὸς τοῦ κειμηλίου τούτου, τὸ ὁποῖον, ὡς με διεβεβαίωσαν οἱ φίλοι μου κύριοι Κωνσταντίνος καὶ Ἰωάννης Πήλικας, σκέπτονται νὰ τὸ δωρήσουν εἰς τὴν Φωσκολογιαν Βιβλιο-

θήκη της Ζακύνθου, μου διηγήθησαν και μερικὰ ανέκδοτα περὶ τοῦ ποιητοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἕξῃς εἶνε νοστιμώτατον.

Φαίνεται ὅτι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σπυρίδωνος Πήλικα και πατὴρ τῶν κατόχων τῆς ἐπιστολῆς, Νικόλαος, ἦτο ἀντεραστὴς τοῦ ὁμομητρίου ἀδελφοῦ του ποιητοῦ Δημητρίου, ὁ ὁποῖος ἔδρασαν ἀρκετὰ ἐπὶ Ἀγγλικῆς προστασίας, γενόμενος ὑπαρχος, γεροισιαστὴς και πρόεδρος τῆς Γερουσίας. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται ἡ ἐπιστολή, ὁ Δημήτριος Σολωμὸς και ὁ Πήλικας ἦσαν νεώτατοι και, ὡς φαίνεται, δὸν ζουανικώτατοι και μὴ ἐννοοῦντες νὰ παραχωρήσῃ ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον τὴν ὥραϊαν ἀλλὰ και φιλάρεσκον ἐκλεκτὴν τῆς καρδίας των, μέχρις ὅτου ἐφθασαν εἰς ἕνα γερὸ ξυλοκόπημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὁ Πήλικας ἐφαγεν, ὡς φαίνεται, τὰς περισσότητες.

* Ἐξάλλος ἀπὸ θυμὸν ὁ ἀδελφὸς τοῦ ξυλοκοπηθέντος Σπυρίδων Πήλικας ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ σπίτι του και ἔτρεχεν εἰς τὴν ἀστυνομίαν διὰ νὰ καταγγεῖλῃ τὸν Δημήτριον Σολωμὸν, διεσταντὰ κατὰ τύχην τὸν ποιητὴν, ὁ ὁποῖος γαλήνιος και μειδιῶν τὸν ἐρωτᾷ, ποῦ πηγαίνει τὸσον δρομαῖος:

— Πηγαίνω νὰ καταγγεῖλω αὐτὸν τὸν μπυμπάντε τὸν ἀδελφὸ σου, τοῦ ἀπαντᾷ ὁ Σπυρίδων Πήλικας. Καὶ τοῦ διηγεῖται τὴν ἱστορίαν τοῦ ξυλοκοπήματος.

— Σπύρο μου, τοῦ ἀπαντᾷ μελιχρῶς ὁ ποιητῆς, εἴμαστε ἐμεῖς τώρα γιὰ καταγγελίαις και ἀστυνομίαις; Δὲν πᾶμε νὰ διαβάσωμε ποιήματα;

Και ἡ φράσις αὐτὴ τοῦ ποιητοῦ ὡς διὰ μαγείας κατηύνασε τὸσον τὰ νεῦρα τοῦ Πήλικα, ὥστε ἀπήντησεν ἡρεμὸς πλέον εἰς αὐτόν:

— Ἐχεις δίκαιο, πᾶμε ἴστα ποιήματά μας.

Και μετέβησαν ὡς καλοὶ φίλοι εἰς τὸ σπίτι τοῦ ποιητοῦ νὰ συνεργασθοῦν εἰς τὰ προσφιλή ποιήματά των.

Ἰδικὸς σου πάντοτε

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΗΣ

Ἰδοὺ ἡ μετάφρασις τῆς ἐπιστολῆς:

Ἀγαπητέ, προσπάθησε ὅσον εἰμπορεῖς νὰ ἔλθῃς τὸ μεσημέρι ἢ εἰς τὴν μίαν, διὰ νὰ γράψωμεν κάτι τι, διότι ἔτσι θὰ κάμωμεν γρηγορώτερα. — Εἶνε καλλίτερον νὰ σοῦ ὑπαγορευῶ βιαστικὰ ὅπως ἐκάμαμεν χθὲς και μετὰ ταῦτα τὸ καθαρογράφεις εἰς τὸ σπίτι σου. — Καλὸν θὰ εἶνε νὰ μὴν ὑπάγῃς εἰς τὸ σπίτι σου νὰ γευματίσῃς, ἀλλὰ γευματίζεις ἐδῶ, διὰ νὰ μὴ χάνωμεν καιρὸν. — Μὰ νὰ μὴ λείψῃς· στείλε μου ὁποσδήποτε μίαν ἀπάντησιν με τὸν κομιστήν.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Πρὸς τὸν εὐγενέστατον

Κον ΣΠΥΡΙΔΩΝΑ ΠΗΛΙΚΑΝ I. X.

(Ὀκτώβριος 1827)

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ, ΚΑΘ' ΟΝ ΔΙΕΔΟΘΗ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ, ΕΠΙ ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΤΩΝ ΕΚΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΘΕΝΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

Εντελῶς ἄλλην ὁδὸν ἠκολούθησεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία. Οὐδέποτε ἐπέβαλλε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τοὺς νεοφωτιστούς, ἀλλ' ἄφινεν αὐτοὺς πάντοτε ἐλευθέρους νὰ μεταχειρίζωνται τὰς ἐθνικὰς αὐτῶν διαλέκτους.

Ἦδη ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος διέδοκε τὸν χριστιανισμὸν εἰς τοὺς παρά τὸ σύνορον τοῦ Δουνάβεως Γότθους ἐν τῇ ἐθνικῇ αὐτῶν γλώσσῃ ὁ ἀπόστολος αὐτῶν Οὐλφίλας μετέφρασεν εἰς τὴν γοθτικὴν γλῶσσαν τὴν Ἁγίαν Γραφήν, τοῦ δὲ μεγαλοπρεποῦς τούτου ἔργου, ὅπερ συνέκειτο ἐκ 330 φύλλων, σώζονται ἀκόμη 177 ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Οὐψάλας ἐν Σουηδίᾳ, γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀργυροῦς κώδιξ (Codex argenteus). Ἄλλων τῆς μεταφράσεως ταύτης χειρογράφων σώζονται ἀποσπάσματα εἰς τὰς βιβλιοθήκας τοῦ Μιλάνου, τοῦ Τορίνου και τοῦ Βολφενβύτελ τῆς Βρουνοβίτης. Τὸ δὲ περιεργὸν εἶναι ὅτι εὐθὺς ὡς οἱ Γότθοι διέβησαν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Δύσιν, ὑπέστησαν τὴν αὐτὴν πρὸς τοὺς ἄλλους γερμανικοὺς λαοὺς τύχην και ἐν Ἰσπανίᾳ και ἐν Ἰταλίᾳ τὴν γλῶσσαν και τὴν γραμματείαν των κατέπνιξεν ὀριστικῶς ἡ γλῶσσα και ἡ γραμματεία ἢ λατινική.

Ἀφ' οὗ ὁ πρῶτος βαρβαρικὸς χεῖμαρρος διωχευθεὶς πρὸς τὴν Δύσιν, μόνον κατὰ τὸν ὄγδοον και τὸν ἕνατον αἰῶνα συρρέουσι πάλιν βάρβαροι πρὸς τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως, τότε δὲ ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησία ἔρχεται πάλιν πρὸς αὐτοὺς εἰς ἐπικοινωνίαν. Οἱ νέοι οὗτοι βάρβαροι, οἱ ἀπειλοῦντες τὸ κράτος τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι οἱ Σλαῖοι. Ὅπως ἐπὶ Οὐλφίλα, ἢ Κωνσταντινουπόλις ἐπέμπε ἀποστόλους κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα, οἵτινες προσηλυτίζουσιν εἰς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν τοὺς Βουλγάρους και τοὺς Σέρβους ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ, οὕτω δὲ δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ μεταφρασθῶσιν εἰς τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν ἢ Ἁγία Γραφή, οἱ Πατέρες τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐγκυκλοπαιδεῖαι και χρονογραφῆαι, πᾶσα τέλος πάντων ἢ θύραθεν και ἢ ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς. Τὴν ἀπώλειαν τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου καταπνιγείσης παλαιότερας δημῶδους εἰδωλο-

λατρικῆς γραμματείας τῶν Σλαῶν, θαυμάως ἀντισταθμίζει τὸ ἀπειρον πλῆθος τῶν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης σλαβικῶν μεταφράσεων. Οὐδεμία ἐκ τῶν γραμματειῶν τῆς Δύσεως, λέγει ὁ σοφὸς σλαβιστὴς Jagitch, εἶχε τὸσον πλούτον μεταφράσεων και ἐπὶ τὸσον μακρὸν χρόνον αἱ δὲ μεταφράσεις αὐταὶ συνετέλεσαν βαθμηδὸν και κατ' ὀλίγον και εἰς τὴν παραγωγὴν πρωτοτύπων σλαβικῶν ἔργων. Τῷ ὄντι δὲ πρὶν ἢ παρέλθωσιν ἑκατὸν ἔτη ἀπὸ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Βουλγάρων, ἐπὶ τοῦ τσάρου Συμεὸν (892-927), ἡ βουλγαρικὴ γραμματεία ἐδρίσκειτο ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς. Ἡ θαυμαστὴ αὐτῆ πνευματικὴ και πολιτικὴ τῶν Βουλγάρων ἀνάπτυξις κατέπνιγη, ὡς γνωστόν, εἰς τὸ αἷμα ἀπὸ τὸν ἀρχὸν ἤδη τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἔκτοτε δὲ ἡ ἱστορία τῶν Βουλγάρων οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ διαδοχὴ ἀταξιῶν και συμφορῶν μέχρι τῆς εἰς τοὺς Τούρκους ὑποταγῆς αὐτῶν κατὰ τὸν ἰδ' αἰῶνα, ἔκτοτε δὲ ἢ ἐπὶ βραχὺν χρόνον ἐκλάμψασα βουλγαρικὴ γραμματεία ἐντελῶς ἀπεσβέσθη.

Ἄλλ' ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησία εἶχε κηρύξει τὸ Εὐαγγέλιον και εἰς ἄλλον σλαβικὸν ἔθνος, τοὺς Ρώσους, ὧν ἡ πρωτεύουσα, τὸ Κίεβον, δὲν ἀπέχετο πολὺ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦτο δὲ εὐχερῆς ἢ εἰς αὐτὴν μετάβασις διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Μαύρης Θαλάσσης και τοῦ Δνεπέρος ποταμοῦ. Ὁ ἡγεμὸν τῶν Ρώσων Βλαδίμηρος ἐβαπτίσθη περὶ τὸ 990, εὐθὺς δ' ἀμέσως ἢ χριστιανικὴ Ἐκκλησία παραδέχεται ἐν Ρωσσίᾳ τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν εἰς πᾶσαν λειτουργικὴν χρῆσιν, ἀρχίζει δὲ νὰ γίνεταί μία ἀπέραντος μεταφραστικὴ ἐργασία ἑλληνικῶν ἐκκλησιαστικῶν και ἄλλων βιβλίων, ὅπως εἶχε γίνεαι πρότερον ἐν Βουλγαρίᾳ. Ἀλλὰ τῆς μὲν ἀκμῆς τῆς βουλγαρικῆς γραμματείας, μετὰ τὴν τελείαν καταστροφὴν αὐτῆς, δὲν ἐσώθησαν εἰμὴ ἕμμεσα μόνον μᾶρτύρια, τῆς ρωσικῆς ὁμοῦς χριστιανικῆς γραμματείας τὰ κυριώτατα προϊόντα περιοσώθησαν μέχρις ἡμῶν και δυνατόν ἐξ αὐτῶν νὰ κρίνωμεν πόσον θαυμαστὴ ὑπῆρξε παρὰ τῷ βαρβάρῳ ἐκείνῳ λαῷ τῆς ἐθνικῆς γλώσσης ἢ ἐπίδοσις ὑπὸ τὴν ζωογόνον πνοὴν τοῦ Εὐαγγελίου και τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦτο δὲ διότι δὲν συνέβη ἐν Ρωσσίᾳ ὅτι συνέβαινε ἐν τῇ Δύσει,

* Τέλος. «Παναθήναια» 31 Δεκεμβρίου 1905.

ἐνθα ἡ ἐπιβληθεῖσα λατινικὴ γλῶσσα καὶ γραμματεία κατέπνιγε πᾶσαν ἐν τῇ ἐθνικῇ γλῶσσῃ ἐνός ἐκάστου ἔθνους πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Τὸ Βυζάντιον εἶχε ἀπομείνει τὸ τελευταῖον ἀσυλον τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἡ δὲ Ρωσία ἐνεκα τῶν στενῶν αὐτῆς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν σχέσεων, προηγήθη οὕτως εἰπεῖν κατὰ τὴν ἐκπολιτιστικὴν μῆσιν τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν ἔθνων, πρὸ πάντων ὡς πρὸς τὰ γράμματα.¹ Ὁ ἐν Κιέβω περὶ τὸ 1050 ζῶν μητροπολίτης Ἰλαρίων ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ περὶ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης περιέλαβεν ἐγκώμιον τοῦ Ἁγίου Βλαδίμηρου, τὸ ὁποῖον μὲ ὄλην τὴν ἀφέλειαν ὑπενθυμίζει ὀλίγον ὡς πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ ἐπισημοῦ λόγου τοῦ Βοσσοῦτου, οὐδὲν ἄλλο δὲ εἶναι ἡ ὁμιλία τοῦ Ἰλαρίωνος εἰμὴ ἀπήχησις τῶν ὁμιλιῶν τῶν Πατέρων τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν ἑβ' αἰῶνα ἡ εἰς τὸν μοναχὸν Νέστορα ἀποδιδόμενη χρονογραφία περιέχει μέρη ἐπικὰ ἀξιόλογα καὶ δυνάμενα νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἀριστα τῶν μεσαιωνικῶν ἐπῶν τῆς Δύσεως, κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ ἐποχὴν ὁ διατελέσας ἔπειτα μέγας ἡγεμὼν Κιέβου μέχρι τοῦ 1125, Βλαδίμηρος ὁ Μονομάχος, ἔγραψε πρὸς χρῆσιν τῶν τέκνων τοῦ Διδασκαλίαν, οὐτινος εἶναι βραχεῖα καὶ ἐγκεκομμένη ἡ φρασεολογία, τὸ δὲ ὄφρος σχεδὸν ὁμοῖον πρὸς τὸ τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ὁ ἡγουμένος Δανιὴλ, σύγχρονος τοῦ Βλαδίμηρου, συνέταξε περιγραφὴν τῆς εἰς τὴν Ἁγίαν Γῆν ἀποδημίας του, ἐνθα ἐπορεύθη ὡς προσκυνητὴς κατὰ τὸν ἑβ' αἰῶνα, καθ' οὗς χρόνους ἐβασίλευε τῆς Ἱερουσαλὴμ Βαλδουίνος ὁ ἀδελφὸς Γοδοφρείδου τοῦ Βουιλῶνος. Ἐν τῇ σωζομένῃ ταύτῃ περιγησίῃ ὑπάρχουσι καὶ αἱ θαυμασταὶ σελίδες, ἐν αἷς περιγράφει τὸ γνωστὸν θαῦμα τοῦ ἁγίου φωτός τοῦ καταβαίνοντος ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὸν τάφον τοῦ Σωτήρος κατὰ τὴν χαραυγὴν τοῦ Μεγάλου Σαββάτου. Ἡ περιγραφὴ εἶναι τόσον συγκινητικὴ καὶ τόσον ἔχει χρῶμα, ὥστε εἶνε ἐφάμιλλος πρὸς τὴν εἰκόνα, τὴν ὁποῖαν ἔχει περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος εἰς τὸ περίφημον περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ βιβλίον τοῦ ὁ Πιερ Λωτῆ. Πρὸς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ αἱ ὁμιλίαι τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κυρίλλου τοῦ Χρυσοστόμου (ἀποθανόντος κατὰ τὸ 1185), αἵτινες ἐπίσης εἶναι ἀπήχησις τῆς ἱεράς ὁμιλοῦσας τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

¹ E. Denis. Les États Slaves du VI au XII siècle, par E. Lavisse καὶ A. Rambaud. Histoire Générale t. I p. 739 (Paris 1893).

Ἐπῆλθε δὲ ὄλη ἡ γραμματικὴ αὐτῆ ἀνάπτυξις ἐντὸς διακοσίων ἐτῶν, εἶναι δὲ τὰ ἔργα πάντα συντεταγμένα εἰς πεζὸν λόγον, ἔχουσι δηλ. τὸν κύριον χαρακτήρα ἀκμαίας λογοτεχνίας. Ἐξ ἐναντίας αἱ γραμματεῖαι τῆς Δύσεως, ἐν ᾗ ἡ διάδοσις τοῦ Εὐαγγελίου εἶχε ἤδη συντελεσθῆ κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνας, δὲν ἐγνώρισαν τὰ πρώτα τῆς πεζολογικῆς γραμματείας ψελλίσματα εἰμὴ κατὰ τὸν γ' καὶ κατὰ τὸ πλείστον κατὰ τὸν ἰδ' αἰῶνα.

Ἄλλ' ἡ θαυμαστὴ τῶν γραμμάτων ἀνάπτυξις ἐν Ρωσίᾳ κατέπνιγε, ὡς γνωστὸν, κατὰ τὸν γ' καὶ κατὰ τὸν ἰδ' αἰῶνα ὑπὸ τῶν ταρταρικῶν ἐπιδρομῶν, τῆς δὲ πρωτογόνου ρωσικῆς γραμματείας τὸ κίνεον ἄσμα εἶναι τὸ θαυμαστὸν πεζὸν ἔπος τὸ ἐπιγραφόμενον Ζαδοστζίνα, ἐν ᾗ περιγράφεται ἡ ἐν ἔτει 1380 περίφημος διὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Ταρτάρων μάχη τοῦ Κουλίκοβο. Ἄλλ' ὁμως τὸ γεγονός, ὅτι ξένη λειτουργικὴ γλῶσσα δὲν κατέπνιξε ἐξ ἀρχῆς τὴν γλῶσσαν τὴν ἐθνικὴν, ἀπέδωκε καὶ πάλιν βραδύτερον τοὺς καρπούς αὐτοῦ, διότι ὅτε πλέον ἠρθῆσαν τὰ ἔξωθεν κωλύματα, ἡ ἐθνικὴ γλῶσσα ἐφθασε διαμίας καὶ μετὰ καταπληπτικῆς ταχύτητος εἰς λογοτεχνικὴν ὀριμότητα, ἥτις ἵνα ἐπιτευχθῆ ἐν τῇ Δύσει ἐχρειάσθησαν μακροὶ ἀγῶνες καὶ ἐπανελημμένα ἀπόπειραι. Τὴν ὁρθότητα δὲ τῆς ἡμετέρας γνώμης τρανῶς ἀποδεικνύει καὶ τὸ ἀντίθετον παράδειγμα τῆς γραμματικῆς ιστορίας τῶν ἄλλων Σλαύων, εἰς οὓς διέδωκε τὸν χριστιανισμόν ὄχι ἡ Κωνσταντινούπολις, ἀλλὰ ἡ Ρώμη. Τοὺς Σλαύους τῆς Βοημίας, τῆς Μοραβίας καὶ τῆς Πολωνίας ἐπεχειρήσαν μὲν καθ' ἀρχὰς καθὼς φαίνεται νὰ προσηλυτίωσιν Ἕλληνας ἀπόστολοι, ἡ δὲ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι καὶ ἐκεῖ ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος¹, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπῆλθον ἄλλοι ἀπόστολοι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὁρμηθέντες συγχρόνως ἐκ τοῦ Ρήνου καὶ ἐκ τῶν ἐπισκοπῶν τοῦ Πασσαῦ, τοῦ Σαλτzbουργου καὶ τῆς Ρατισβόννης, οἵτινες ὑπεσκέλισαν τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ προσήρτησαν ὀριστικῶς τοὺς Τσέχους καὶ τοὺς Πολωνοὺς πρὸς τὴν Ρώμην. Εὐθύς δὲ τότε τῶν ἔθνων τούτων ἡ γραμματεία ὑπέστη τὸν

¹ Vatroslav Jagic, Zur Entstehungsgeschichte der Kirchenslavischen Sprache ἐν τοῖς Denkschriften der Kais. Akademie der Wissenschaften, philol. histor. Classe, τῆς Βιέννης, 1902, XLVII σελ. 4 ἔξ.

ζυγὸν τῆς λατινικῆς, ἡ δὲ ἀνάπτυξις αὐτῆς κατέπνιγε. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὄργανον πάσης θερησκευτικῆς, διανοητικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ γραμματικῆς κινήσεως εἶναι ἡ λατινικὴ γλῶσσα, οἱ δὲ καθολικοὶ οὗτοι Σλαῦοι δὲν κατορθώνουσι νὰ ἀποκτήσωσι καὶ αὐτοὶ ἴδιαν λογοτεχνίαν εἰς τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσαν εἰμὴ μετὰ τὰ ρωμανικὰ καὶ τὰ γερμανικὰ ἔθνη.

Ἄλλὰ τὴν ὑπόθεσιν ἡμῶν ὑποστηρίζουσι καὶ ἄλλα παρεμφερῆ παραδείγματα ἐκ τῶν ἐθνικῶν γραμματικῶν τοῦ ἀνατολικότερου μέρους τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Συριακὴ γραμματεία πηγάζει ἐκ τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ. Ἡ Ἐδεσσα κατέστη μετ' οὐ πολὺ μέγα κέντρον θερησκευτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μελετῶν. Ἡ ἀραμαϊκὴ γλῶσσα τῆς Μεσοποταμίας ἀνυψώθη εἰς γλῶσσαν γραμματικὴν, τὴν ὁποῖαν παρεδέχθησαν πάντες οἱ Σύριοι ἀπὸ τῶν παλαιῶν τῆς Μεσογείου μέχρι τῆς Ἀραβίας καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Ἡ Συριακὴ γραμματεία ἤρμασεν ἀπὸ τοῦ β' μέχρι τοῦ γ' αἰῶνος, περιελάμβανε δὲ πλὴν τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ τῶν θερησκευτικῶν συγγραμμάτων, τῶν ὁποίων τινὰ μετεφράσθησαν ἐκ τῆς ἑβραϊκῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς, πολὺ πλῆθος πρωτοτύπων ἔργων ἐπιστημονικῶν, φιλοσοφικῶν καὶ ἱστορικῶν, ὁποῖα εἶναι λόγου χάριν αἱ περίφημοι χρονογραφίαι τοῦ Ἰακωβίδου πατριάρχου Μιχαὴλ (1170) καὶ τοῦ Βάρ Ἐβραίου (γ' αἰῶνα), διεσώθησαν μάλιστα μέχρις ἡμῶν ἐν Συριακῇ μεταφράσει καὶ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ συγγράμματα καθὼς καὶ αἰρετικὰ χριστιανικά, ὧν δὲν ἐσώθησαν τὰ πρωτότυπα¹. Τὸ δὲ περίεργον εἶναι, ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μετεφράσθη ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἥτις ἦτο ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Πτολεμαίων βαθείως ἐξελληνισμένη. Καὶ ἐκεῖ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία δὲν ἐσκέφθη νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τοὺς ἀγροτικούς πληθυσμούς καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς κατώτερας κοινωνικῆς τάξεως, οἵτινες ἐξηκολούθουν νὰ ὁμιλῶσι τὸ ἐγχώριον κοπτικὸν ἰδίωμα. Ἡ κοπτικὴ γραμματεία δὲν εἶναι μὲν πλουσία ὅσον καὶ ἡ συριακὴ, περιλαμβάνει ὁμως πολυάριθμα θερησκευτικὰ συγγράμματα καὶ μεταφράσεις ἑλληνικῶν βιβλίων².

² Ὁρχεται ἐπὶ τέλους ἡ ἀρμενικὴ γραμματεία,

¹ R. Duval, Anciennes littératures chrétiennes, τόμ. II: La littérature syriacque σελ. 4 καὶ ἔξ. (Paris 1899)

² Encyclopaedia Britannica, τόμ. VI ἐν λέξει Copts

ἥτις ἀνεπτύχθη κατὰ τὸν αὐτὸν ἐπίσης τρόπον. Εἶνε δὲ, ὡς γνωστὸν, σπουδαιότατη. Καὶ ἐκεῖ ἡ ἑλληνικὴ δὲν παρεκώλυσε καθ' ὅλου τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν καὶ γραμματεῖαν, ἔξ ἐναντίας μάλιστα εἰδέχθη πρὸς αὐτὰς εὐμενῆς, διότι συνετέλεσεν ὅπως ἀμφοτέραι σημαντικῶς ἀναπτυχθῶσι διὰ τῶν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεων¹.

Ἡ συμφωνία ὄλων τούτων τῶν μαρτυριῶν δὲν ἀποδεικνύει τρανῶς πόσον αἱ δύο διαφοροὶ μέθοδοι, τῆς Ρώμης καὶ τοῦ Βυζαντίου², ἐπενήργησαν ἐπὶ τῆς γενέσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐθνικῶν γραμματικῶν;

Καὶ σήμερον ἀκόμη, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, οἱ καθολικοὶ καὶ οἱ διαμαρτυρούμενοι ἱεραπόστολοι οἱ ἐπιχειροῦντες τὴν εἰς τοὺς ἀγρίους διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου, ἀκολουθοῦσι τὰς δύο ἐκείνας μεθόδους. Οἱ καθολικοὶ εἰσάγουσι τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ὡς γλῶσσαν λειτουργικὴν καὶ δὲν μεταφράζουσιν εἰς τὰ ἰδιώματα τῶν ἀγρίων εἰμὴ μόνον τινὰ προσευχητάρια καὶ τὰ ἀπαραίτητα κατηχητικὰ βιβλία. Τούναντιον δὲ οἱ διαμαρτυρούμενοι σπεύδουσι νὰ παραδίδωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν προσελύτων ὁλόκληρον τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ἡ τοῦλάχιστον τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν, γίνεται δὲ ἡ τύπωσις διαπάνη τῆς ἐν Λονδίῳ Βιβλικῆς Ἐταιρείας, ἥτις ἔχει ἤδη ἐκδώσει τὴν Ἁγίαν Γραφήν εἰς πλείστας ἐκ τῶν ἀνορθῶτων ἐκείνων διαλέκτων. Ἴσως μετὰ ἕνα ἢ δύο αἰῶνας ἀπὸ τοῦ συγχρόνου τούτου ἐκχριστιανισμοῦ, παρατηρηθῶσι καὶ μεταξὺ τῶν σημερινῶν ἀγρίων τῶν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον προσεγγόμενων γραμματικῶν φαινόμενα ἀνάλογα πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα αἱ μέθοδοι τῆς Ρώμης καὶ τοῦ Βυζαντίου ἐπήνεγκον εἰς τὴν Δύσιν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ὅπως δὲ ἴτε ὁμως, νομίζω ἀναμφίλεκτον ὅτι ὁ τρόπος, καθ' ὃν διέδωκε τὸ Εὐαγγέλιον ἡ Ρώμη, ὑπῆρξε μία ἐκ τῶν κυριωτάτων ἀφοριῶν, δι' ἃς πολὺ βραδέως ἀνεπτύχθησαν αἱ νεώτεροι γραμματεῖαι τῆς Δύσεως, ἐν ᾗ ἡ ἀντίθετος μέθοδος, ἣν ἀκολούθησεν ἡ Ἐκκλησία τοῦ Βυζαντίου, ἐπιτάχυνεν ἔξ ἐναντίας τὴν

¹ Herzog καὶ Hauck Real-Enkyklopaedie ἐν λέξει Armenien. Ἐπὶ τῆς συριακῆς καὶ ἀρμενικῆς γραμματικῆς εἰλικνε τὴν προσοχὴν μου ὁ σοφὸς συνάδελφος μου κ. F. Cuminot.

² Λέγων Κωνσταντινούπολιν καὶ Βυζάντιον, πρὸς δὴλωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, δὲν λησμονῶμεν ὅτι καὶ τὰ πατριαρχεῖα τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ἀντιοχείας μετέσχον μετὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει τῆς διευθύνσεως τοῦ ἀνατολικοῦ χριστιανισμοῦ, ἐν ᾗ ὁ παπικὸς τῆς Ρώμης θρόνος ἤρχε μόνος ἐν τῇ Δύσει.

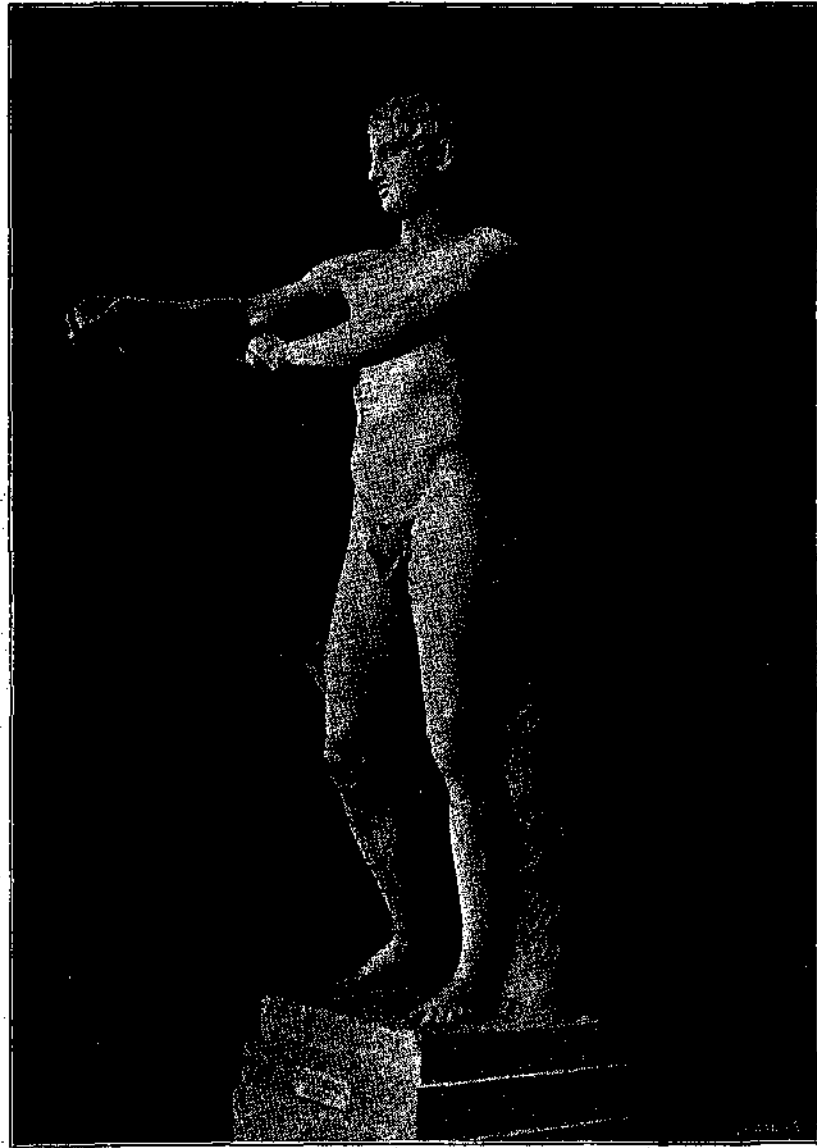

ανάπτυξιν τῶν σλαβικῶν γραμματειῶν, αἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ θὰ ἀπέβαινον ἴσως ἐκτάκτως λαμπραί, ἂν οἱ Σλαῦοι δὲν εἶχον τὸ ἀτύχημα νὰ ὑπομείνωσι μόνοι σχεδὸν αὐτοὶ ὅλον σχε-

δὸν τὸ βάρος καὶ ὅλην τὴν κατάραν τῶν ἀσιατικῶν ἐπιδρομῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων προεφύλαξαν τὴν Δύσιν διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν προσκαίρου καταστροφῆς.

[Μετάφρ. Σ. Κ. Σ.]

ΠΑΥΛΟΣ ΦΡΕΔΕΡΙΚ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ» — Ο ΑΠΟΣΤΟΜΕΝΟΣ ΤΟΥ ΛΥΣΙΠΠΟΥ

— ΒΑΤΙΚΑΝΟΝ — ΜΑΡΜΑΡΙΝΟΝ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ

ΟΥΓΟΣ ΦΩΣΚΟΛΟΣ*

Ἐν ὅσῳ ἔζη ὁ Φώσκολος, ποτὲ δὲν ἐγκατέλειπε τὴν ἰδέαν νὰ μεταβῇ εἰς Ζάκυνθον. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1826 ἔγραψε πρὸς τὸν ἐν Ζακύνθῳ καθολικὸν ἱερέα Reinaud¹. «Ὅπως δήποτε καὶ ἂν μέλλῃ ν' ἀποβῇ ἡ διαμονή μου ἐν Ζακύνθῳ, ἡ ἀναχώρησίς μου ἔχει ἀποφασισθῆ καὶ ὁρισθῆ παρ' ἐμοῦ, εἰς τρόπον ὥστε μόνον ὁ θάνατος θὰ ἠδύνατο πλέον νὰ μὲ ἐμποδίσῃ. Ἐντὸς τῆς πόλεως δὲν δύναμαι καὶ δὲν θέλω νὰ κατοικήσω ἐπὶ μακρόν, ὅθεν πρέπει πρὸ παντός νὰ μοῦ εὑρετὲ μίαν μικρὰν ἔπαυλιν ἢ ἐξοχικὸν οἰκίσκιον, ὅχι μακρὰν τῆς πόλεως. Ἡ κατοικία μοῦ χρειάζεται ἀπομονωμένη, μὲ κήπον φυτευμένον μὲ ἀμπέλους, καρποφόρα δένδρα καὶ λαχανικά· νὰ ἔχη δὲ ἀρκετὴν ἔκτασιν διὰ νὰ δύναμαι νὰ περιδιαβάω. Ἄν ἡ οἰκία ἦτο τοποθετημένη εἰς τὸ Ἄργάσι, εἰς τὸ Ἀκρωτήρι ἢ εἰς κἀνὲν ἄλλο ὕψωμα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου νὰ βλέπω τὴν θάλασσαν, τοὺς λόφους καὶ τὴν πόλιν, θὰ ἐνόμιζον ὅτι εὐρίσκομαι εἰς τὸν παράδεισον. . . . Μεταξὺ ἄλλων, εἰς τὴν ἐπιστολήν μου ταύτην, ὁ Φώσκολος ζητεῖ νὰ πληροφορηθῇ ἂν ὑπάρχῃ ἀνάγκη νὰ παραλάβῃ μαζί του ἕνα Ἴταλὸν εἰδικὸν εἰς τὴν ἀγρονομίαν καὶ οἰνοποιίαν πρὸς ὄφελος τῶν ἀγρῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν οἴνων τῆς Ζακύνθου.

Ὁ Φώσκολος ἔγραψεν ἐπίσης εἰς τὴν Ζάκυνθον πρὸς τὸν ἐξαδελφόν του Βούλτσον ὅτι εἶχεν ἀποφασίσει νὰ μεταβῇ εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του ὅπως ζήσῃ ἐντίμως πρὸς ὄφελος τῆς ἐλληνικῆς πατρίδος του. Καὶ ἐπειδὴ ἦτον ὑποπτος εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν διὰ τὰς φιλελευθέρους ἀρχάς του, ὑπέσχετο καθ' ὅλον τὸν χρόνον ποῦ θὰ ἔμενεν εἰς τὴν Ἐπτανήσον νὰ μὴν ἀναμυχθῇ εἰς ζητήματα ἀφορῶντα τὴν πολιτικὴν καὶ νὰ μὴ δεχθῇ παρὰ τῆς κυβερνήσεως οὔτε ὑπηρεσίας οὔτε ἀξιώματα καὶ πληρωμὰς, ἀλλὰ μόνον νὰ διδάξῃ εἰς τοὺς νέους συμπατριώτας του φιλοσοφίαν καὶ γραμματολογίαν. «Ἄν ὁμως καὶ τὸ σχέδιόν μου τοῦτο ἀποτύχῃ, ἐγὼ θὰ ἔλθω εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ θὰ προσπαθῶ νὰ ζήσω μὲ τοὺς κόπους μου ὅσον δυναθῶ καλλίτερον, καὶ ἂν ὅχι ἄλλο, τοῦλάχιστον θὰ μὲ θάψετε κάτω ἀπὸ τὰ χῶματα τῆς Ἑλλάδος, τῆς μητρικῆς μου γῆς»². Ἄτυ-

χῶς ὁμως οὔτε ἡ σταθερὰ αὐτῆ ἀπόφασις τοῦ ποιητοῦ δὲν ἐμείλε νὰ πραγματοποιηθῇ, διότι μετ' ὀλίγους μῆνας ὁ ποιητὴς ἀπέθνησκε καὶ ἐθάπτετο εἰς ἀγγλικὰ χῶματα. Ἰσως τὸ προσησθάνετο ἐνδομύχως, ὅταν ἔγραφε τὸ ἀπαραμύλλου καλλονῆς καὶ ἐντελείας σονέττον του εἰς τὴν Ζάκυνθον, εἰς τὸ ὁποῖον ζωγραφίζεται ὅλη ἡ στυγνὴ λύπη, τὴν ὁποίαν ἐστάλαξαν εἰς τὴν ψυχὴν του τὰ ἀτυχήματα τῆς ζωῆς.

*Nè più mai toccherò le sacre sponde
ove il mio corpo fanciulletto giacque,
Zacinto mia, che ti specchi nell' onde
del greco mar, da cui vergine nacque
Venere, e fea quell' isole feconde
col suo primo sorriso, onde non tacque
le tue limpide nubi, e le tue fronde
l' inclito verso di Colui che l' acque
cantò fatali, ed il diverso esiglio,
per cui, bello di fama e di sventura,
baciò la sua petrosa Itaca Ulisse.
Tu non altro che il canto avrai del figlio,
o materna mia terra, a noi prescritta
il fatto illacrimata sepoltura.*

Οἱ στίχοι οὗτοι, πλημμυρισμένοι ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ Φωσκόλου, περιβάλλονται ἀπὸ μίαν σιγηλὴν ἀπελπισίαν. Ἡ διάψευσις τῶν ἐλπίδων τοῦ ποιητοῦ καὶ τὰ δυστυχήματά του συνετέλεσαν εἰς τὴν βαθμιαίαν διαμόρφωσιν τοῦ παραπόνου τούτου. Ἐλευθέρᾳ ἢ μεγάλῃ ψυχῇ του ἐπερῦγιζε πάντοτε εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἢ εἰκὼν τῆς ὁποίας ἔζη εἰς τὸν νοῦν του ὡς μία μακρινὴ ἀνάμνησις ποῦ τὴν ἀναζωπυρεῖ ἡ ἀγάπη.

***

Εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Φωσκόλου πρὸς διαφόρους ἑπτανησίους, τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, τὸν Ἀλοῖσιον Κυύρτσολαν, τὸν Μιχαὴλ Τσιτσιλιάνην, τὸν Διονύσιον Ρώμαν, τὸν Διονύσιον Βούλτσον καὶ ἄλλους, διαλάμπουν τὰ δύο μεγάλα ἰδανικά τῆς εἰγενοῦς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ, ἡ πατρίς καὶ ἡ οἰκογένεια.

Ὁ Φώσκολος ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκετο, εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, εἶχε πάντοτε ἐστραμμένην τὴν σκέψιν του εἰς τὴν Ἐπτανήσον καὶ τὴν Ἑλλάδα.

Δὲν ἐπεθύμει μόνον τὴν Ἰταλίαν νὰ ἴδῃ μίαν καὶ μεγάλην, ἀλλὰ εἰργάσθη καὶ πρὸς τὸ

* «Παναθήναια» 15-31 Δεκεμβρίου 1905.

¹ Epistolario di Ugo Foscolo, vol. III, σελ. 240.

² Epistolario, vol. III, σελ. 225.

καλὸν τῶν Ἰονίων νήσων. Ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἑπτανήσιους νὰ γνωστοποιῶν τὰς καταχρήσεις τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν. Παρώρμησε τοὺς Ζακυνθίους εἰς τὴν ἰδρύσιν μιᾶς «Πατριωτικῆς Ἐταιρίας» μέλη τῆς ὁποίας ἦσαν οἱ ἀγαπῶντες τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως. Ὁ Οὐγὸς ἐπεθύμει τὴν σύστασιν τοιούτων ἑταιριῶν καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ἰονίους νήσους.

Ὁ Φώσκολος εἶχε ὑψηλὰ καὶ γενναῖα αἰσθήματα, εἶχε ψυχὴν ἑλληνοπρεπῆ. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας ὁ νοῦς του ἐνεπλήσθη τῶν ἐλληνικῶν παραδόσεων, καθὼς γράφει ὁ ἴδιος. «Ἐγεννήθην εἰς τὴν Ἑλλάδα... ἐσυνήθισα ν' ἀκούω νὰ ὁμιλοῦν περὶ Ἀθηῶν καὶ Σπάρτης... Ἐμαθα τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον. Τὰ πρῶτα βιβλία τὰ ὁποία ἀνέγνωσα ἦσαν ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ πρωτοτύπῳ»¹. Ἐλυπεῖτο ὅταν ἐβλέπων ὅτι οἱ ἀπόγονοι τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ἔθνους τῆς τέχνης καὶ τῶν γραμμάτων, ἦσαν ἀδόξοι. «Μόλις ἐθεωροῦντο ἄξιοι ἀναμνήσεως ἐκεῖνοι οἱ Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐκπατριωθέντες μετὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα, εἰς τὴν Βενετιανὴν καὶ τὴν Τοσκάνην, ἔφερον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα»².

Αἱ σκέψεις τοῦ Φωσκόλου συχνάκις ἐστρέφοντο πρὸς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα. Ὅταν ὁ γνωστὸς διπλωμάτης καὶ ἐχθρὸς τοῦ Ναπολέοντος, Βαρθολομῆς Μένδελσον, συνέγραψε τὸ ταξιδιὸν του εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ Φώσκολος, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1808, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ἐκ Μιλάνου, ἐν σχέσει μὲ τὸ βιβλίον του ἐκεῖνο «Ὅποιοι εἶνε οἱ σημερινοὶ Ἕλληνας, κρινόμενοι πολιτικῶς, καὶ ποῖοι ἠδύναντο νὰ εἶναι, δὲν τὸ ἠξεύρω, οὐδὲ δύναμαι νὰ τὸ προφητεύσω. Ἴσως ὁ διαπρεπὴς Κοραῆς ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα μεγαλοποιεῖ πολὺ τὰς ἐλπίδας τῆς Ἑλλάδος, ἴσως σεῖς ἐξ ἀγάπης ἐνὸς συστήματος θέλετε νὰ τὴν σύρετε εἰς τὴν ἀπελπισίαν. Ἐγὼ προτιμῶ νὰ παρηγοροῦμαι μὲ μακρινὰς καὶ ἴσως ματαίας ἐλπίδας... Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ ὅτι ἐγεννήθην ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος, ὅτι μὲ ἐθῆλασε τροφὸς Ἑλληνίς καὶ ὅτι εἶδα τὸ πρῶτον φῶς εἰς τὴν διαυγῆ καὶ δεινῶδη Ζακυνθὸν ἀνηχοῦσαν ἀκόμη τοὺς στίχους τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Θεοκρίτου καὶ τὴν ἀνύμνησιν... Ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Πλούταρχου, ὅτε τὰ μαντεῖα ἐσίγων, διότι οἱ χρη-

¹ Epistolario, vol. II, σελ. 15.

² Prose e Poesie di Ugo Foscolo, ordinate da Luigi Carrer. Venezia MDCCCXII. La chioma di Berenice, discorso II. σελ. 12.

σμοὶ τῶν ἐχάνοντο, εἰς τὴν ἐρημίαν τῆς ἀκατοικητοῦ Ἑλλάδος, οἱ ταξειδιῶται εὐγνώμονες πρὸς τοὺς διδασκάλους τῆς ἀνθρωπότητος κατήρχοντο εἰς τὰς ἐρήμους ἀκτὰς καὶ διηρώτων κάθε ἐρείπιον, κάθε λίθον, κυριευμένοι ὑπὸ ἱεροῦ δέους, διὰ τόσας ἀπολεσθείσας δόξας, δὲν ἐτόλμων δὲ νὰ κατηγορήσουν τὴν ταπεινὴν κατὰστασιν τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ ἐθρήνουν τὴν ἀστάθειαν καὶ τὰς μεταβολὰς τῶν ἐγκοσμίων. Καὶ ὁ Πλίνιος, σύγχρονος τοῦ Πλούταρχου, ἔγραψε πρὸς τὸν Μάξιμον, ὅστις ἐστάλη νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα: «*reverere gloriam veterem et hanc ipsam senectutem, quae in homine venerabilis, in urbibus sacra est... Habe ante oculos hanc esse terram quae nobis miserit jura*» κλ.¹.

Ὁ ποιητὴς ὅπως ἠγάπα τὴν Ἑλλάδα ἐμίσει τὴν Τουρκίαν καὶ πάντοτε ἐξεφράζετο ἐναντίον τῶν τυράννων τῆς πατρίδος του. Μίαν φορὰν ἔγραψεν ἐκ Μιλάνου πρὸς τὸν Ἰωάννην Κωλέττην, ὅταν οὗτος ἦτο λατρός τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἰς τὰ Ἰωάννινα, καὶ τὸν ἐκατηγόρει διὰ τὴν ἀναλγησίαν τῶν νέων Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, τὸν συνεβούλευε δὲ νὰ φρονέουσιν τὸν Ἀλῆν. Ὁ Ἀλῆς ἐπληροφορήθη τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Φωσκόλου καὶ ἐκάλεσεν εὐθὺς τὸν Κωλέττην, ὁ ὁποῖος διὰ νὰ σωθῆ ἠναγκάσθη νὰ παραστήσῃ τὸν φιλελεύθερον ποιητὴν εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ὡς ἓνα ἀνισόρροπον τὸν ὁποῖον πετροβολοῦν τὰ χαμῖνια εἰς τοὺς δρόμους τοῦ Μιλάνου².

Ἡ ὀλίγον μυθικὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ φυσιογνωμία, τὴν ὁποῖαν περιέβαλλεν ὁ πέπλος τῆς παραδόσεως, εἶχε ἐμπούσει ἐντύπωσιν πάντοτε εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ. Ὅθεν τὸν Αὐγούστον τοῦ 1810, ἔγραψε πρὸς τὸν Μιχαὴλ Τσιτσιλιάνην. «Ἄν ζοῦν εἰς τὴν μνήμην σου αἱ ἐντυπώσεις τῆς ζωῆς μου καὶ τῶν ἔργων μου, θὰ ὁμιλῆς κάποτε περὶ ἐμοῦ μὲ τοὺς Ἕλληνας τοὺς ὁποῖους ἀγνοῶ καὶ γνωρίζω διότι τοὺς ἀγαπῶ ὡς εὐγενεῖς δυστυχισμένους ὁποῦ αἰσθάνονται τὴν δόξαν τῶν προγόνων των...

Εἰς σὲ δὲ ἐνδειξίς τῆς ζωῆς καὶ ἀγαπητῆς ἀναμνήσεώς μου θὰ εἶναι τὸ βιβλίον τὸ

¹ Epistolario, vol I, σελ. 158.

² Ὁ Κωλέττης μὲ τὸν Φωσκόλον συνεδέοντο διὰ στενῆς φιλίας. Συνέβησαν εἰς τὴν Παρίαν ὅπου ἐσπούδαζαν λατρός ὁ Κωλέττης καὶ διετήρησαν πάντοτε ἀλληλογραφίαν, ἡ ὁποία ἀτυχῶς δὲν διεσώθη. Τὸ ἀνεκδοτὸν τοῦτο ἤκουσεν ἀπὸ τὸν ἴδιον Κωλέττην ὁ Ζακύνθιος ποιητὴς Γεώργιος Τερτσέτης, ὁ ὁποῖος τὸ διηγείται εἰς τὸν «Λόγον τῆς 25 Μαρτίου τοῦ 1872. Ἀθήναι, τύποις X. N. Φιλαδέλφους».

ὁποῖον σκέπτομαι νὰ γράψω ἐπὶ τοῦ πολέμου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐναντίον τῶν Σουλτανῶν»¹. Καὶ τοῦ ἐξήτει ὁ Φώσκολος διαφόρους πληροφορίας περὶ τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἀλβανίας, περὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ περὶ τῆς θέσεως καὶ τῶν περιστάσεων τῶν ἀνδρείων Σουλτανῶν.

Κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ὅταν ὅλη ἡ Εὐρώπη εἶχε ἐστραμμένα τὰ βλέμματά της ἐδῶ, ὁ Φώσκολος εὐρίσκειτο ἐν Λονδίῳ. Ἡ ἀδάμαστος καὶ ἀνυπόκριτος φιλοπατρία του, καὶ ἡ εὐγένεια τῶν αἰσθημάτων του δὲν τὸν ἄφησαν ποτὲ νὰ λησμονήσῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ψυχὴ του τότε ἐπληρώθη ἐνθουσιασμοῦ, ἐσυνήγορησεν ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας καὶ ὑπεκλίνει τὰς φιλελληνικὰς ἐταιρίας. Τότε ὁ Φώσκολος ἐσκέφθη νὰ κατέλθῃ καὶ ν' ἀγωνισθῆ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Αἱ ἐπανειλημμέναι νίκαι τῶν Ἑλλήνων τὸν ἔκαμαν ν' ἀποφασίσῃ ὀριστικῶς νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ ἔγραψε πρὸς ἓν μέλος τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Παραθέτομεν ἐδῶ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, διότι ἐκ ταύτης καταφαίνεται πόσον τελείως ἐγνώριζε νὰ γράφῃ τὴν μητρικὴν του γλῶσσαν². Χρονολογεῖται ἐκ Λονδίνου τὴν 21 Ἀπριλίου 1824.

«Τιμώτατε Κύριε μου.

Πολλὰ εὐάρεστον ἠθέλεν εἶναι εἰς τὴν ψυχὴν μου νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ἑλλάδα διότι διὰ πολὺν καιρὸν δαπανῶ τὴν ἀνδρικήν μου ἡλικίαν ἐνασχολούμενος εἰς βιβλία καὶ εἰς σπουδὰς, οὐχὶ τόσον ὅπως ἀποκτήσω φήμην τοῦ ὀνόματός μου, μήτε δι' ὀφέλειαν τῆς ἐλευθερίας ἢ τῆς πατρίδος, ὅσον μόνον διὰ νὰ κερδίξω τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Στρατεύσας μὲ τὸ Ἰταλικὸν στράτευμα ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα καὶ δημοσιεύσας ἐν βιβλίῳ περὶ τῆς τέχνης τοῦ πολέμου καὶ ἔπειτα χρηματίσας καθηγητῆς εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Παρίας, καὶ διὰ πολλῶν περιηγήσεων μαθὼν ἐμπράτως τὰ ἔθιμα, τὴν πολιτικὴν, τὰς γλώσσας καὶ τὴν φιλολογίαν μεγάλου μέρους τῆς Εὐρώπης, ἴσως ἠθέλε γένω ὀφέλιμος εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ πολλοὺς τρό-

¹ Epistolario, vol. III, σελ. 318.

² Ἐσφαλμένος ὁ Κ. Σάβας γράφει εἰς τὴν «Νεο-ελληνικὴν Φιλολογίαν» (σελ. 684) ὅτι ὁ Φώσκολος ἔγραψε διάφορα ἔργα εἰς τὴν ἑλληνικὴν, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ τὸ ἔργο τῆς Παργας. Αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅτι οὐδὲ ἰδέαν ἀπλήν εἶχε τῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ. Περὶ Παργας ὁ Φώσκολος ἔγραψεν ὑπόμνημα ἀγγλιστὶ On the Cession of Parga. Ἄλλο ἔργον ἑλληνιστὶ τοῦ Φωσκόλου δὲν ἔχομεν, παρὰ μόνον τὴν ἐπιστολὴν του ταύτην πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν.

ποῦς. Πρὸς τοῦτοίς δὲ ἐπιμείνας μέχρι τοῦδε εὐσταθῆς εἰς τὰς πολιτικὰς μου ἀρχὰς καὶ ἀμολυντὸς εἰς τὴν ἀγωγὴν μου, θαρρῶ ὅτι εἶμαι ἄξιός καὶ συμπολεμῶν καὶ συγγραφέων, νὰ ἐνεργήσω ὑπὲρ λαοῦ ἐλευθέρου, τοῦ ὁποῖου καὶ δύναμαι προσέτι νὰ καυχῆθῶ ὅτι εἶμαι συμπολίτης. Νομίζω ὅμως ἐκ τοῦ ἐναντίου ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς θεοπισθείσης σὺδερπότητος τῆς Ἀγγλικῆς διοικήσεως, δὲν ἠθέλε δυνηθῶ νὰ ἔμβω εἰς τὰ πράγματα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, χωρὶς νὰ κινδυνεύσω νὰ γένω ἐξόριστος ἐκ τῆς Ζακύνθου, ἥτις εἶναι ἡ νῆσος τῆς γεννήσεώς μου. Πρόσθετες δὲ ὅτι ἐὰν ἀναχωρήσω ἐκ τῆς Ἀγγλίας ἠθέλε χάσῃ τὰ προνόμια τὰ ὁποῖα νέος νόμος τοῦ Παραλαμένου δίδει εἰς καθέναστον ξένον ὅστις νὰ ἐκατοίκησεν ἐδῶ εἰς διάστημα ἑπτὰ χρόνων. Τέλος δὲ πάντων ἐγὼ ἠγόρασα ἐν Λονδίῳ καὶ μίαν οἰκίαν, τὴν ὁποῖαν, θέλων νὰ ὑπάγω ταχέως εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ νὰ μὴν ἀφήσω χρῆν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, πρέπει νὰ πωλήσω μὲ μεγάλον χαμόν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως, διὰ νὰ συνεισφέρω εὐδαιμονίαν καὶ δόξαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ νὰ ζήσω καὶ ἀποθάνω εἰς ἐκείνην τὴν ἱερὰν γῆν, ἠθέλε παραιτήσω ἐκουσίως καὶ τὰ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους φυσικά μου πολιτικά δίκαια, καὶ τὰ ἀποκτηθέντα προνόμια τῆς πολυχρονίου διατριβῆς μου εἰς Ἀγγλίαν, καὶ μήτε ἠθέλε μὲ δυσάρεσθησιν νὰ πωλήσω καὶ τὴν μικρὰν μου ἰδιοκτησίαν εἰς ὁποιαδήποτε τιμῆν. Ἄφου δὲ ἠναγκάσθη νὰ ἀποφύγῃ τὴν δουλείαν τῆς Ἰταλίας ἔχασα ὅλα τὰ εἰσοδήματα μου, μήτε ἠθέλ' εἶρω ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας κανέναν ἄλλον τόπον ὅπου τὰ φιλολογικὰ ἔργα μου νὰ γέωσιν ἱκανὰ νὰ μοι πορίσωσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Διὰ τοῦτο δὲ δὲν ἠθέλε δυνηθῶ νὰ ἀναχωρήσω εἰμὶ ὅταν βεβαιωθῶ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ Διοίκησις ἠθέλε μοὶ δώσῃ δίκαια πόλτεου, καὶ ἅμα μετὰ τὸ ἐκεῖ φθάσισμόν μου μοὶ προβλέψῃ ἐπάγγελμα εἰς τὸ ὁποῖον νὰ δυνηθῶ νὰ δουλεύσω τὴν πατρίδα, καὶ νὰ ἔχω ἀσφαλῶς τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐλπίζω ὅτι τὸ ζήτημά μου δὲν θέλει φανῆ ὑπερβολικόν μήτε εἰς Σέ, μήτε εἰς τοὺς ἄλλους πολίτας, αἵτινες σήμερον διοικοῦσι τὰ δημόσια πράγματα. Ὅθεν ἐὰν κρίνωσιν ὅτι δύναμαι νὰ γένω κατὰ τι ὀφέλιμος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ προθυμῶς ποιηθῶσιν ὑπὲρ ἐμοῦ, ἐγὼ δὲν θέλει βράδυνω νὰ εὐρεθῶ μετὰ τῶν ὅσον τάχιστα»¹.

¹ Epistolario, vol. III, σελ. 152. Τὸ ἰδιόγραφον τῆς ἑλληνικῆς ταύτης ἐπιστολῆς τοῦ Φωσκόλου σώζεται εἰς τὴν Ἰταλικὴν βιβλιοθήκην Labronica καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Mayer καὶ Orlandini εἰς τὴν ἐκδοσὴν τῶν ἔργων τοῦ Φωσκόλου τὴν γυνομένην ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπὸ τοῦ Le Monnier.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν τούτην εἶναι καταφανῆ τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τοῦ Φώσκολου. Ἄν δὲ τὸν βλέπωμεν ν' ἀσχολῆται καὶ ὀλίγον μὲ τὰ οικονομικά του καὶ νὰ ζητῆ ὅπως προηγουμένως τοῦ υποσχεθῶσιν ἀσφαλῆ πόρον ζωῆς, διὰ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ τὸν κατηγορήσωμεν. Ὁ ἀτυχὴς ποιητὴς πολλὰ υπέφερε καί, ὅταν ἔγραφε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐν Λονδίῳ, εὗρισκετο εἰς οικονομικὰς δυσχερείας.

Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην πιθανὸν νὰ ἔγραψε πρὸς τὸν Κωλέτην, ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζομεν ἂν ἀπήντησε, διότι οἱ ἀγωνισταὶ δὲν εὗρισκον τότε εἰς ὁμόνοιαν.

Ὁ Φώσκολος ἤνοιγε τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν τοῦ πρὸς ὅλους τοὺς φίλους τῆς ὑποδοῦλου πατρίδος του. Ὁ φιλέλλην Σανταρόζας, ὁ ἦρος καὶ τὸ θῦμα τῆς Σφακτηρίας, ἔγραφε πρὸς τὸν ποιητὴν τὸν Μάρτιον τοῦ 1824. «Ἐἶθε ὁ Θεὸς νὰ μᾶς ἐνώσῃ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῶν δύο μόνων τόπων τοῦ κόσμου, τοὺς ὁποῖους ἀγαπῶ, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν τροφοὶ τῶν ἀγνωμόνων λαῶν τῆς Εὐρώπης»¹.

Βλέπων ὁ Σανταρόζας ὅτι ὁ ποιητὴς διαρκῶς ἀνέβαλλε τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα καθόδον του, ἔγραφε πρὸς αὐτὸν ἐκ Γοττίνγης τὸν Ἰούνιον τοῦ 1824. «Συλλογίζομαι ὅτι δὲν θὰ σκέπτεσθε πλέον τὴν Ἑλλάδα. Μοῦ ἤρεσε τὸ σχέδιόν σας, ἀλλὰ νὰ ὑπάγῃ κανεὶς χωρὶς ἀρχετὰς λίρας στερλίνας μοῦ φαίνεται ὄχι συνετόν. Ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τοῦ λόρδου Στράγγφορντ πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν Πύλιν καταφαίνεται ὅτι οἱ Ἕλληνες φοβοῦνται ἀκόμη. Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία θέλει νὰ θυσιάσῃ οἱ Ἕλληνες τὴν ἐλευθερίαν ὅπως λάβουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἡ δημοκρατία δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀνεκτὴ...»².

Ἄδικως ὁ Σανταρόζας γράφει πρὸς τὸν Φώσκολον ὅτι ἐλησμόνησε τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ ποιητὴς ἔγραφε πρὸς τὸν τότε ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας λόρδον Βάθουρστ, ζητῶν νὰ τοῦ διευκολύνῃ δι' ἑνὸς διαβατηρίου τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα καθόδον του. «Ὁ ὑποφαινόμενος, γράφει ὁ Φώσκολος, ἐπιθυμῶν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ἀποτείνεται πρὸς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν, ὅπως λάβῃ διαβατήριον, διότι οὐδέποτε ὑπῆρξεν οὔτε de jure οὔτε de facto αὐστριακὸς ὑπῆκοος καὶ ἔχει ἀναμφισβήτητον δικαίωμα νὰ

¹ Epistolario, vol. III, σελ. 455.

² Epistolario, vol. III, σελ. 456.

θεωρῆται Ἰόνιος. Καὶ ὑπόσχεται νὰ μὴ ἀναμιχθῆ εἰς τὰ πολιτικὰ τῆς Ἐπτανήσου, διατηρῶν ὅμως τὸ δικαίωμα νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς περιηγητὴς ἢ ὡς στρατιώτης ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας»¹.

Ἄλλὰ ὁ ποιητὴς δὲν κατόρθωσε νὰ λάβῃ τὸ διαβατήριον διὰ τὴν Ἑλλάδα. Συνήντησε πανταχοῦ ἐμπόδια. «Ὅταν εἶπον ὅτι ἐσκόπεον νὰ μετέρχωμαι εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸν διδάσκαλον, ὅπως διδάξω τοὺς συμπολίτας μου ὅτι δύναμαι, μὲ ἀπέτρεψαν διότι θὰ ἐθεωροῦμην ὡς διαδίδων τὸν ἰακωβινισμόν, ὡς ἐμπνέων ταραχὰς εἰς τοὺς νέους καὶ διεγείρων δυσαρρεσκείας καὶ στάσεις... Καὶ ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις συμπεραίνει ὅτι ἂν μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ μεταβῶ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους καὶ νὰ κάμω χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας μου, θὰ ἐλάμβανον θάρρος ἐκεῖνοι (καὶ εἶναι οἱ πλεῖστοι) οἵτινες καταφέρονται κατὰ τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας τοῦ ἀρμοστοῦ σιρ Θωμᾶ Μαϊτλανδ... Ἐνταῦτ' αἱ προσπάθειαι μου νὰ μεταβῶ τοῦλάχιστον εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, χωρὶς τὸν φόβον νὰ κακοποιηθῶ, ἐματαιώθησαν ἐπίσης. Οἱ κύριοι τοῦ ἑλληνικοῦ κομιτάτου² ἰσχυρίζονται ὅτι εἶμαι εὐπειθὴς εἰς τὰ ρωσσικὰ συμφέροντα». Οὕτω παρεπονεῖτο ὁ ποιητὴς εἰς μίαν ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν λόρδ Daere³.

Ἡ μετάβασις τοῦ Φώσκολου εἰς τὴν Ζάκυνθον εὗρισκεν ἀντίδρασιν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν νῆσον τῆς γεννήσεως του. Οἱ ἀγγλόφρονες, οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ ἐχθροὶ πάσης συνταγματικῆς μεταρρυθμίσεως δὲν ἐπεθύμουν ἐν τῷ τόπῳ ἄνδρα φιλελεύθερον ὡς τὸν Φώσκολον, ἱκανὸν νὰ διαδώσῃ τὰς ἀρχὰς του καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἰδέας του.

Ἡ ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν κυριότητα γενομένη παραχώρησις τῆς Πάργας ἔχει χαρακτηρηθῆ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ὡς ἄτμος ἀγοραπωλησίας. Τὸ ὄνειδος τοῦτο ὅμως ἀπομένει ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ρωσσίαν.

Ἀπὸ τῆς 21 Μαρτίου 1800 εἶχε συνολογηθῆ συνθήκη μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας δι' ἧς τὰ πρόην ὑπὸ τὴν Βενετικὴν πολιτείαν μέρη τῆς Πρεβέζης, Πάργας, Βονί-

¹ Epistolario, vol. III, σελ. 144.

² Τὸ φιλελληνικὸν τοῦτο κομιτάτον ἦτο ἐν Λονδίῳ, ὁ δὲ Φώσκολος εἶχεν ἔλθει εἰς διάστασιν μετ' αὐτοῦ, συμπλακεὶς μάλιστα μετ' ἑνὸς μέλους, διότι ἐπέμεινον νὰ τὸν θεωροῦν ρωσοφίλον καὶ ὄργανον τῆς ρωστικῆς κυβερνήσεως, ὡς ἐκ τῆς φιλίας ἧτις τὸν συνέδεε μετὰ τοῦ Καποδίστρια, ὑπουργοῦ τότε τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσσίας.

³ Epistolario, vol. III, σελ. 456.

της καὶ Βουθρωντοῦ θὰ παρεχωροῦντο εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν. Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἡ Ἀγγλία οὐδόλως ὑπερεοῦτο νὰ ὑποκύβῃ εἰς τοῦτο, παραβιάζουσα τὸσον προφανῶς τὴν παρισινήν συνθήκην δι' ἧς «αἱ Ἰόνιοι νῆσοι καὶ τὰ ἐξαρτήματα αὐτῶν» ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν της.

Ὅταν δὲ ἐκηρύχθη ἡ παραχώρησις τῆς Πάργας, οἱ Πάργιοι ἀπέστειλαν εἰς τὸ Λονδίνον τρεῖς ἀντιπροσώπους ὅπως διαμαρτυρηθῶσιν ἐνώπιον τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου καὶ τοῦ βασιλέως, ἐδόθησαν δὲ τὰ σχετικὰ ἔγγραφα εἰς τὸν Οὐγον Φώσκολον ὅπως μελετήσῃ τὸ ζήτημα καὶ συντάξῃ ἀναφορὰν¹.

Καθὼς δὲ προκίπτει ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Φώσκολου πρὸς τὸν Γρηγόριον Μαυρογιάννην, ἕνα ἐκ τῶν Παργίων ἀντιπροσώπων εἰς τὸ Λονδίνον, δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ ἄλλο, μὴ ὢν ἀγγλος ὑπήκοος, εἰμὴ νὰ γράψῃ τὸ ἱστορικὸν τῆς Πάργας, ὅπερ καὶ ἔπραξεν².

Ὁ ποιητὴς ὅμως συνέστησε κατόπιν τὸ ζήτημα τῶν Παργίων εἰς τὸν φίλον του καὶ πολιτικὸν ἄνδρα Ἰωάννην Ρώσσελ, ὅστις ἠγωνίσθη ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ.

Ὅταν δὲ εἰς τὴν Ἐπτανήσον ὁ ἀγγλος ἀρμοστής Θωμᾶς Μαϊτλανδ ἐπέβαλε τὸ σύνταγμα τῆς 2 Μαΐου 1817, ὁ Φώσκολος ἔγραψε τὰς παρατηρήσεις του πρὸς τὸν Καποδίστριαν, οὗτος δὲ ἀπέστειλε τὰ σπουδαιότερα τῶν πειστηρίων ἐγγράφων διὰ τὸ ἑπτανησιακὸν ζήτημα, ἵνα ὁ ποιητὴς τὰ διακοινώσῃ εἰς τὸν λόρδον Ρώσσελ, τὸν ἠγέτην τῆς ἀντιπολιτεύσεως τῶν Οὐτίγγων. Ἐπρότεινε δὲ ὁ Καποδίστριας ἵνα οἱ Ἐπτανῆσιοι διορίσουν τὸν Φώσκολον πληρεξούσιον μέλλοντα νὰ συνηγορήσῃ ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ἰονίου συντάγματος.

Ὁ Καποδίστριας ἔτρεφε μεγάλην ἐκτίμησιν πρὸς τὸν ποιητὴν. Μετὰ τὴν πτώσιν Ναπολέοντος τοῦ Α' ὅτε ἡ ἱερὰ συμμαχία παρέδιδε τὴν Ἰταλίαν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Αὐστρίας, ὁ Καποδίστριας παρευρίσκειτο εἰς τὴν ἐν Βιέννῃ σύνοδον, ὅπου ἠμφισβήτη πρὸς τὸν Μεττερνίχον τὰς Ἰονίους νήσους, τὰς ὁποίας ἀπῆτει ἡ Αὐστρία

¹ Π. Χιώτη, Ἱστορία τοῦ Ἰονίου Κράτους, τόμ. α', σελ. 187.

² Epistolario, vol. II, σελ. 373, καὶ Prose Politiche di Ugo Foscolo, εἰς σελ. 287-484 τὴν Narrazione delle fortune e della cessione di Parag. Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ὑπόμνημα ὁ Φώσκολος ἔγραψε κατ' ἀρχὰς γαλλιστί. Ἐδημοσιεύθη ἀγγλιστί, ἀλλὰ δὲν ἐκυκλοφόρησεν. Ἡ δὲ ἐκδοσις Le Monnier τῶν ἀπάντων τοῦ ποιητοῦ τὸ ἐδημοσίευσεν ἰταλιστί μεταφρασμένον.

μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Βενετίας. Ὁ Φώσκολος τότε ἔγραψε πρὸς τὸν Καποδίστριαν ὅτι ἐμελλε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἰταλίαν διὰ παντός. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο δὲ (1815) τοῦ ἔγραψεν ὁ Καποδίστριας ἐκ Βιέννης.

«... Ἐδείχθητε πάντοτε ἀξίος τοῦ ὀνόματος φιλελευθέρου ἀνδρός, τέκνον ἐλευθέρου γῆς, γόνος τῆς Ἑλλάδος... Ὑπάγετε εἰς Λονδίνον, ἀπέλθετε ἐκεῖ τὸ ταχύτερον. Ἐν Λονδίῳ μὴ λησμονήσετε τὴν πατρίδα μας. Μόνον εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς θὰ δυνηθῆτε νὰ ἡσυχάσετε... Ἐν τούτοις τὰς Ἰονίους νήσους ἀπειλεῖ ὁ αὐστριακὸς ζυγός. Ὅτι ἦτο κατορθωτὸν διὰ ν' ἀπαλλαγῶσι τοιαύτης συμφορᾶς, ἔγινεν ὑπ' ἐμοῦ. Ἐλπίζω ὅτι αἱ προσπάθειαι μου θὰ εὐδοκμήσουν. Ἐζήτησα δι' ἡμᾶς ὅτι δικαιοῦμεθα, τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πολιτείας μας ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς ὄλων τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας, εἰς ἣν ἀνήκει τὸ σιηπτρον καὶ ἡ τρίαῖνα τοῦ Ποσειδῶνος... Ἐάν τὸ ζήτημα τοῦτο ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον συζητήσεως ἐν Λονδίῳ, ὡς εἶναι πιθανόν, ὑψώσατε τὴν φωνήν σας καὶ παρακινήσατε τοὺς ἀρμοδίους νὰ συνηγορήσουν ὑπὲρ ἡμῶν ὅπου πρέπει. Ἡ πατρίς μας θὰ σᾶς εὐγνωμονῇ...»

Εἰς ἄλλην ἐπιστολὴν τοῦ ὁ Καποδίστριας ἔγραψε πρὸς τὸν ποιητὴν ἐκ Πετροῦπόλεως τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1820.

«Αἱ ἐπιστολαὶ σας μ' εὐχαριστοῦν πολὺ... Μανθάνω ὅτι ἀπεστάλη ἐπίτηδες ταχυδρόμος εἰς Κέρκυραν διὰ νὰ ληφθῶν διασαφήσεις περὶ τοῦ Μαϊτλανδ, καὶ ὅτι κατὰ τὰς ἡμεραργίας τῶν Χριστογεννῶν τὸ ἀγγλικὸν ἀνακτοβούλιον θὰ ἐξετάσῃ ἐπισταμένως τὸ Ἰόνιον ζήτημα... Ὡς πρὸς τὰς ἄλλας Δυνάμεις νομίζω ὅτι καμία δὲν ἀπετόλμησε νὰ ὀμιλήσῃ μετὰ παρησίαν περὶ τῶν ἐν Ἐπτανήσῳ ἀσχημιῶν. Τοιαύτη καὶ παρομοία εἶναι ἡ ὀλιγοψυχία τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς... Ἐν Λευκάδι ἀπηγγόνισαν δημοσίως δύο ἱερεῖς. Ἔστω νὰ ἦσαν ἔνοχοι μετὰ τοῦ δικαίωμα ἐβεβήλωσαν τὸ ἱερατικὸν ἔνδυμα; Μετὰ πνίγει ὁ θυμὸς καὶ μ' ἐμποδίζει νὰ γράψω ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅσα ἐπεθύμουν. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη μ' ἔκαμε ν' ἀρρωστήσω...»¹.

Τὸ ὕφος τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δεκνύει ὅτι ὁ Καποδίστριας εὗρισκετο εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ ἀποχωρισμοῦ του ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, προαλειφόμενος ἤδη εἰς τὸν εὐγενῆ

¹ Epistolario di Ugo Foscolo, vol. II, σελ. 393.

καὶ ὑπέροχον ἀγῶνα ὑπὲρ τοῦ ἔθνους εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκεν.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀπήντησεν ὁ Φώσκολος τὴν 11 Φεβρουαρίου 1820.

«... Διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἑπτανησίων ἀπαιτεῖται ἢ πρὸς ἐμὲ πληρεξουσιότης, ἢ νὰ παρευρεθῶν ἀπεσταλμένοι μετ' ἐγγράφου πληρεξουσιότητος... Ἄν ἐντόμως καὶ λογικῶς ὑποστηρίζουν τὰ δίκαιά των, ἐγὼ ὑπόσχομαι ἀπὸ σήμερον ὅτι θ' ἀποβοῦν νικηταί. Ἄν βραδύνουν ὁμως, τὴν μὲν ὑπόληψίν των ἐγὼ θὰ προφυλάξω, ἀλλὰ δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ περιφρουρήσω τὰ συμφέροντά των... Πᾶσα ἀργοπορία θὰ εἶναι ἐπικίνδυνος, καθότι, ἂν κατὰ ταῦς πρώτους ἕξ μῆνας τοῦ παρόντος ἔτους ἢ ὑπόθεσις αὕτη δὲν τελειώσῃ, ἢ ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀτυχεῖς Ἑλληνας θὰ ἀναβληθῇ διὰ τὰς ἑλληνικὰς καλένδας. Περιμένω τὴν συναίνεσίν σας καὶ ἐπιδοκιμασίαν περὶ τῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τῶν ὑπουργείων, αἱ ὁποῖαι θ' ἀρχίσουν ἅμα φθᾶση ἢ ἐγγράφος πρὸς ἐμὲ πληρεξουσιότης ἐκ τῶν Νήσων ἢ ἄλλος πληρεξούσιος ἐκείθεν.»¹

Τὰ παράπονα τῶν Ἑπτανησίων κατὰ τοῦ Μαϊτανδ εὖρον θερμοὺς καὶ ὑπερόχους ὑποστηρικτὰς τὸν Καποδίστριαν καὶ τὸν Φώσκολον, ἓνα διπλωμάτην καὶ ἓνα ποιητὴν. Ὁ μὲν Καποδίστριας παρεῖχε τὰ πειστήρια ἐγγράφα καὶ τὸν ἀκριβῆ ὑπολογισμὸν τῆς πολιτικῆς του διανοίας, ὁ δὲ Φώσκολος τὴν θέρημν καὶ τὴν ὀρμὴν τῆς ζωηρᾶς καὶ εὐγενοῦς ψυχῆς του, τὴν δύναμιν τῶν ἐπιχειρημάτων του καὶ τὴν εὐφάνταστον ὑπεράσπισίν του συγχλονίζουσαν τὸν ψυχρὸν ὑπολογισμὸν τῶν Ἄγγλων πολιτευομένων. Οἱ δύο μεγάλοι ἄνδρες ὑπερήσπιζον τὰ ἱερώτερα τῶν δικαιωμάτων τῆς κοινῆς πατρι-

¹ Epistolario vol. II, σελ. 395-399.

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΤΗΣ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΟΣ

Η ΑΜΟΙΡΗ

Μία φορὰ κ' ἕναν καιρὸ ἦταν ἓνας γέρος φτωχὸς καὶ εἶχε τρία κορίτσια ὠραιότατα, τόσον ὠραία καὶ τὰ τρία, ὥστε ποῦ τὸ βασιλόπουλο τῆς χώρας ἐρωτεύθη τὸ μεγαλύτερο καὶ τὸ ἤχησε νὰν τὸ πάρῃ γυναῖκα του· ἔτσι ἔκαμε πρότασι τοῦ γέρου, ἀλλ' αὐτὸς εἰσεύρονας ὅτι εἶναι φτωχὸς καὶ ταπεινός, ἐνόμισεν

ὅς των. Ὁ Φώσκολος, καίτοι μὴ περιβεβλημένος ἐπίσημον χαρακτῆρα δυνάμενον νὰ προσδώσῃ κύρος εἰς τὰ λεγόμενά του, ἐξηκολούθει νὰ ὑπερασπίσῃ τοὺς ὑπὸ τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν πιεζομένους Ἑπτανησίους.

Κατὰ τὸ 1826 ὁ Φώσκολος ἐσκόπευε ν' ἀπευθύνη εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς Ἴταλοὺς σύγγραμμα ἀπολογητικὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ. Ἐκρίνε δὲ εὐλογον νὰ προσφωνήσῃ αὐτὸ εἰς τὸν Καποδίστριαν ὅστις ἐγνώριζε κάλλιον παντὸς ἄλλου τὰ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος αἰσθήματα τοῦ ποιητοῦ καὶ τὰς πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἐκδουλεύσεις του.

Εἰς ἓν σωζόμενον ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς ὁ ζακύνθιος ποιητὴς γράφει πρὸς τὸν κερκυραῖον διπλωμάτην.

«Ἐν ἔργον περὶ Ἑλλάδος τὸ ὁποῖον ἐτοιμάζω θὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἐπὶ πολλὰ ἔτη μακρὰν σιωπὴν μου καὶ τὴν ἀπόφασίν μου ὅπως ὁμιλήσω εἰς τρόπον ὥστε τοῦ λοιποῦ νὰ δύναμαι νὰ σιωπήσω διὰ παντός. Ἡ πραγματεία μοι θὰ περιέχῃ ἐπιστολάς εἰς διαφόρους διευθυνομένους, μίαν εἰς τὸν ἡγέτην τῶν Οὐγγῶν, μίαν εἰς τὸν Κάνιγγ, ἄλλην εἰς τὸν λόρδον Βάθουρα, ἄλλην εἰς τοὺς νεαροὺς ζακυνθίους συμπολίτας μου καὶ τὰς περισσοτέρας πρὸς τοὺς Ἑλληνας, περὶ τῆς τωρινῆς καταστάσεώς των, περὶ τῆς τύχης αὐτῶν ἂν περιέλιπτον ὑπὸ τὴν προστασίαν ξένων ἡγεμόνων, καὶ περὶ τοῦ τρόπου τοῦ κυβερνασθαι ἂν τυχόν δυνηθῶν ν' ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των.»¹

Τὸ ὠραῖον τοῦτο ἔργον, τὸ ὁποῖον ὠνεύετο ἢ εὐγενῆς ψυχῆ τοῦ ποιητοῦ, οὐδέποτε ἐγράφη.

[Ἐπείκει τὸ τέλος]

ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΙΓΟΥΡΟΣ

¹ Epistolario, vol. III, σελ. 218.

ὅτι τὸν περιγελάει τὸ βασιλόπουλο. Μὰ τὸ βασιλόπουλο ἐλίμισε καὶ τοῦ εἶπε νὰν τοῦ δώσῃ μέτρο ἀπὸ τὸ κορμὶ τῆς κόρης του γιὰ νὰν τῆς κάμῃ φόρια βασιλικά γιὰ νὰ κάμῃ τοὺς γάμους. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐπῆγε ἔς τὸ μᾶστορον νὰ κάμῃ τὰ φόρια, δὲν ἐπετύχαιναν ἔς τὸ κορμὶ τῆς κόρης, καὶ τότε στενά πότε πλατεῖα

ἐγινόντανε, ὥστε ὁποῦ τὸ βασιλόπουλο ἐβαρύνετο καὶ πηγαίνει ἔς τὸ γέρο καὶ τοῦ λέει: «Γέρο, ἡ μεγάλη σου κόρη εἶν' ἀτυχεῖ, καὶ γιὰ νὰν τὸ καταλάβῃς, κῆταξε τὴν νύχτα ποῦ κοιμούνται τὰ κορίτσια σου, νὰ ἰδῆς πῶς πέφτουν καὶ κοιμούνται καὶ νὰ μοῦ εἰπῆς.»

Ὁ δύστηχος ὁ Γέρος μὲ μεγάλη του λύπη ἄκουσε τὰ λόγια τοῦ βασιλόπουλου καὶ εἶχε τὸ νοῦ του νὰ ἰδῆ τὴν νύχτα μὲ ποῖον τρόπο τάχα κοιμούνται τὰ κορίτσια του. Ἐτσι, βλέπει ὅτι τὸ μεγάλο του κορίτσι ἐκοιμώτανε τὰνάσκελα κ' εἶχε τὰ χέρια του τὰπίστομα, ἐνῶ τὰ ἄλλα ἐκοιμούνταν τὸ ἓνα ἔς τὸ δεξιὸν πλευρὸν καὶ τὸ ἄλλο ἔς τὸ ζεφβὶ πλευρὸν. Τὴν αὐγὴ λοιπὸν πηγαίνει καὶ λέει τοῦ βασιλόπουλου, πῶς εἶδε καὶ ἐκοιμώταν τὰ κορίτσια. Τότε τὸ βασιλόπουλο τοῦ εἶπε: «Γέρο, ἡ μεγάλη σου κόρη εἶναι ἀμοιρῆ καὶ θὰ κακομοιράνη καὶ τῆς ἄλλες δύο, μόνον νὰν τὴ διώξῃς αὕτη ἀπὸ τὸ σπίτι σου· νὰν τὴ στείλῃς ἔς ἓνα μοναστήρι, κ' ἐγὼ τότε θὰ πάρω τὴ δευτέρῃ γυναῖκα.» Ὁ δύστηχος ὁ Γέρος ἅμα ἄκουσε τὰ λόγια τοῦ βασιλόπουλου, ἔμεινε ἀφώνος ἀπὸ τῆ λύπη του κ' ἐπῆγε ἔς τὸ σπίτι του καταλυπημένος· σὰν τὸν εἶδαν τὰ κορίτσια του ἔτσι λυπημένον, τὸν ἐρωτοῦσαν τί ἔχει, ἀλλὰ ἐκεῖνος δὲν ἔλεγε τίποτε· καὶ μὲ τὰ πολλά, ἀναγκάσθη νὰν τὸ φανερώσῃ τῆς μεγάλῃς. Τότε ἐκεῖνη τοῦ εἶπε: «Μπα, πατέρα μου, καὶ γι' αὐτὸ λυπάσαι; ἀφοῦ ἐγὼ εἶμαι ἀμοιρῆ, δὲν πρέπει ἕξ αἰτίας μὲν νὰ δυστυχήσουν καὶ ἡ ἄλλες μὲν ἀδερφές κ' αὐτὸς σου· μόνον νὰ μοῦ δώκῃς ἄλλα χρήματα, γιὰ νὰ πάρω μαζὴ μου καὶ μὴ ἀλλαξιά καλλογρηστικά ἄλλα καὶ μὴ σιδερομαγκούρα, νὰ πάω ὅπου μὲ ὄξῃ ἢ τὴν τύχη μου ἢ σκοτεινὴ.»

Ἐτσι ὁ Γέρος τῆς ἔδωκε ἀρκετὰ χρήματα, ποῦ τοῦ εἶχε δομένα τὸ βασιλόπουλο, τῆς ἔφτιασε καὶ τὴν ἀλλαξιά τὰ καλογρηστικά καὶ τὴ σιδερομαγκούρα, τῆς ἔδωκε καὶ τὴν εὐκὴν του, τὴν ἐξέβαλε ἕως ὄξω ἀπὸ τὴν χώρα, καὶ κλαίγοντας τὴν ἀποχωρίστηκε. Τὸ λοιπὸν ἡ Κόρη, ἀφοῦ ἐπερπάτησε οὐλὴν τὴν ἡμέρα, ὁ βράδυ πῆγε κ' ἐκόνησε ἔς ἓνα χωριὸν ἔς ἐνὸς λαγηνᾶ τὸ σπίτι καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰν τὴν ἀφίση νὰ ξενυχτήσῃ ἔς τὰραστήρι του πῶφτειανε τὰ λαγηνία· ὁ λαγηνᾶς τὴν σπλαχνίστηκεν, ὥσάν καλόγρη καὶ τὴν ἄφηκε νὰ κοιμηθῆ τὴν αὐγὴ, ὄντας ἐπῆγε ἔς τὰραστήρι καὶ βλέπει τὰ λαγηνία του οὐλα σύντριμμα. ἔμεινε ἔσρος καὶ μὲ θυμὸν μέγαλονε τῆς λέει: «Τί κακὸ ἦτανε τοῦτο ποῦ μᾶκαμες, καλόγρη, γιὰτὶ μοῦ σύντριψες τὰ λαγηνία μου, ποῦ γὰρ ἀπ' αὐτὰ

περιμένω νὰ βγάλω τὸ ψωμί μου;» Ἡ Καλόγρη ἐπροσπάθησε μὲ κάθε τρόπο νὰν τὸν μαλακώσῃ καὶ τοῦ ἔκανε χίλιους ὄρκους, ὅτι δὲν τᾶσπασ' αὕτη, ἀλλὰ νὰ τὰ ἐχτιμήσῃ καὶ, ὅσο κάνουνε, νὰ τοῦ τὰ πληρώσῃ. Ἐτσι τὸν καταπράννε καὶ τοῦ πληρώσε ὅσο ἄξιζαν τὰ λαγηνία· κ' ἐξακολούθησε τὴν ὁδοιπορίαν τῆς τρεῖς ἡμέρες, χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ οὔτε χωριὸν, οὔτε ἄνθρωπο, οὔτε ποῦλι ἔς τὸν τόπο κείνο. Στῆς τρεῖς ἡμέρες, ἀφοῦ βράδυνας ἔφτιασε ἔς ἓν ἄλλο χωριὸν καὶ πῆγε νὰ ξενυχτήσῃ σ' ἐνὸς πραγματευτῆ τὰραστήρι. Ὁ πραγματευτῆς, σὰν τὴν εἶδε Καλόγρη, τὴν ἐδέχθη νὰ μείνῃ· ἀλλὰ τὴν αὐγὴ βλέπει κ' αὕτη μὲ μεγάλη τῆς λύπη κ' ἐκεῖνος μ' ἀγανάχτησέ του, ὅτι τοῦ εἶχε γείνη μεγάλη ζημία ἔς τῆς πραγματείας του, ὥστε ὁποῦ τῆς ἔκαμε πικρὰ παράπονα, γιὰτὶ, ἀφοῦ τὴν ἐμπιστεύθη εἰς τὰραστήρι του, τοῦ ἔκαμε τόση φθορά. Ἡ δύστηχη ἡ Καλόγρη σὰν ἔβλεπε ὅτι αὐτὰ τὰ κάνει ἡ κακὴ τῆς τύχη, ποῦ τὴν ἐκατάτρεχε, τοῦ εἶπε νὰ μὴ ἀγαναχτῆ καὶ νὰ μὴ νομίσῃ ὅτι αὕτη μὲ τὴν θέλησί της τοῦ ἔκαμε τὴν φθορά, ἀλλὰ νὰ ξετιμήσῃ τῆς πραγματείας του, καὶ ὅσο κάνουν νὰ τοῦ τῆς πληρώσῃ. Ἐτσι, ἀφοῦ ξετίμησε τῆς πραγματείας του, τὸν ἐπλήρωσε καὶ ἐξακολούθησε τὴν ὁδοιπορίαν τῆς· καὶ τόπο πέρνει, τόπ' ἀφίγει, καὶ πάει σὲ μὴν ἓνα χωρὶ, ποῦ ἦταν οὐλοὶ οἱ ἀνθρώποι πεθαμμένοι καὶ τὰ ζῶα, καὶ προχωρώντας ἔς τὰ βασιλικά παλάτια, παντοῦ βλέπει ἀνθρώπους πεθαμμένους, ἀνεβαίνει ἔς τῆς σκάλες, βρέσκει τοὺς στρατιώτες ποῦ φυλάγανε κ' αὐτοὺς πεθαμμένους· μπαίνει μέσα ἔς τὰ παλάτια, καὶ βρέσκει τὸ βασιλόπουλο ἔς τὸ θρόνον πεθαμμένο κ' ἐκράτηγε ἔς τὸ χέρι του μὴν μεμβράνα μακρὰ, καὶ ἔς αὕτη τὴν μεμβράνα ἦταν γραμμένα: «Ὅποιος βρεθῆ ἔδω κατὰ τύχη νὰ διαβάσῃ τούτη τὴ μεμβράνα, χωρὶς νὰ κοιμηθῆ σαράντα ὥρες καὶ τέσσερες ὥρες καὶ τρεῖς ματζαρώλες (μισαῖς ὥραις) τότε θ' ἀναστηθῶν οἱ ἀνθρώποι οὐλοὶ καὶ τὸ βασιλόπουλο, καὶ ἂν εἶναι ἄντρας νὰ τὸν κάμῃ βασιλεῖ καὶ ἂν εἶναι γυναῖκα νὰ τὴν κάμῃ βασίλισσα γυναῖκα του.» Ἀμέσως λοιπὸν ἀρχισεν ἡ Καλόγρη νὰ διαβάσῃ τὴ μεμβράνα καὶ ἔκαμε τῆς σαράντα ὥρες καὶ τῆς τέσσερες ὥρες, χωρὶς ν' ἀποκοιμηθῆ, ἀλλὰ ἔς τῆς τρεῖς ματζαρώλες ἀποκοιμήθη. Τότε εὐρέθη κατὰ τύχη μὴν Ἄραπα, κ' αὕτη ἐδιάβασε τῆς τρεῖς ματζαρώλες καὶ ἀναστήθησαν οὐλοὶ, καὶ τὸ βασιλόπουλο, σὰν εἶδε τὴν Ἄραπα κοντὰ του, ἐκατάλαβεν ὅτι αὕτη ἐδιάβασε τὴ μεμβράνα

και αναστήθηκε και ο λαός του κι' αυτός, και κατά την υπόσχεσι της γραφής την πήρε γυναίκα, και αφού 'ρώτησε και για την καλόγηρα, ειπεν ή 'Αράπα ότι είνε σκλάβια της και την έκαμε χηνοβοσκοῦ. Κ' έτσι ή δύστυχη έβασκε της χήνες και καταριώτανε τη σκοτεινή της μοῖρα, που ακόμη την κατάρρευε και δεν απόστασε.

Μία τῶν ημερῶν ηρθε μήνυμα 'ς τὸ βασιλόπουλο, νὰ πάη 'ς ἕν ἄλλο βασιλόπουλο, γιὰ νὰ τηράξουν κάποια ὑπόθεσι τοῦ βασιλείου τους, ἐπειδὴ ἦτανε γειτόνοι. Τότε ἐρώτησε οὐλους τοὺς ἀνθρώπους τοῦ παλατιοῦ του, τί χάρες ἤθελαν νὰν τοὺς φέρη ἀπὸ τὸ ταξεῖδι και, ἀφοῦ καθένας τοῦ εἶπε τὴν παραγγελία του, ἐκάλεσε και τὴν δύστυχη τὴ χηνοβοσκοῦ νὰν τη ρωτήση τί ἤθελε νὰν τὴς φέρη. Ἡ βασίλισσα τὸν ἀμπόδιζε ἀπ' αὐτό, γιατί πάντα ἐφοβότανε, νὰ μὴν τύχη και μάθη, ὅτι κείνη ἐδιάβασε τὴς σαράντα ὥρες και τὴς τέσσερες ὥρες κι' αὐτὴ μόνονα τὴς τρεῖς μαντζαρώλες. Ἄλλὰ τὸ βασιλόπουλο ἐπίμενε νὰρθη, νὰν τὴ ρωτήση τί θέλει. Κι' αὐτὴ ἀποκρίθη: « Μιὰ πέτρα τὴς ὑπομονῆς κ' ἕνα μαχαίρι τὴς σφαγῆς. κι' ἂν δὲν τὰ φέρη, τὸ καράβι του νὰ μὴν κινῆη ». Τὸ βασιλόπουλο λοιπὸν ἐπῆγε 'ς τὸ μήνυμα, και ὄντας ἦτανε καιρὸς νὰ γυρίση, ἐψώνισε ὀλονῶνε τὴς χώρας, ἀλλὰ τὴς χηνοβοσκοῦς τὴν παραγγελία τὴν ἀλησμόνηκε. μὰ και τὸ καράβι δὲν ἐκίναγε. πολεμᾶνε οἱ ναῦτες, ἀγωνιῶνται— πονθενὰ νὰ κινήση. Τότε λέει ὁ παραβοκῆρης τοῦ βασιλόπουλου: νὰ μὴν τύχη κι' ἀλησμόνηκε καμμιά παραγγελία, και γι' αὐτὸ δὲν κινᾶει τὸ καράβι; Ἀμέσως θυμήθηκε τὸ βασιλόπουλο τὴς χηνοβοσκοῦς τὴν παραγγελία, τὴν εἶπε τοῦ παραβοκῆρη, και τὸν ἔστειλε νὰ πάρη μιὰ πέτρα τὴς ὑπομονῆς, κ' ἕνα μαχαίρι τὴς σφαγῆς γιὰ τὴ χηνοβοσκοῦ, κι' ἀφοῦ τὰ πήρεν, εἶπε τοῦ βασιλόπουλου νὰ τὴν προσέξη, γιατί κάτι κακὸ θάξη 'ς τὸ νοῦ τὴς ἡ χηνοβοσκοῦ που τὰ ζήτησε αὐτά.

Ἔτσι, ἐγύρισε 'ς τὰ παλάτια του τὸ βασιλόπουλο κ' ἐμοίρασε σὲ οὐλους τοῦ παλατιοῦ τοὺς ἀνθρώπους. και παράγγειλε νὰ ἔρθη και ἡ χηνοβοσκοῦ νὰν τὴς δώση τὴ χάρι τὴς, γιὰ νὰν τὴν προσέξη νὰ ἰδῆ τί θὰ κάμη μὲ τὸ μαχαίρι τὴς σφαγῆς και μὲ τὴν πέτρα τὴς ὑπομονῆς. κι' ἀφοῦ ηρθε, τὴς τὰδωκε και τὴς εἶπε νὰ καθῆση μέσα σ' ἕναν ὄντᾶ τοῦ παλατιοῦ και νὰ μὴν πάη μὲ τὴς χήνες και τὴν ἐδιάταξε νὰ λουστῆ και ν' ἀλλάξη. Αὐτὴ ἀμέσως ἔκαμε τὴ γνώμη του κ' ἐκλείστη μέσα 'ς τὸν ὄντᾶ, που τὴς ἔδωκε, και αὐτὸς τὴν παραφύλαγεν

ἀπὸ μιὰ τροῦπα, ἀπ' τὸν ἄλλον κοντινὸν ὄντᾶ, νὰ ἰδῆ τί θὰ κάμη. Ἔτσι αὐτὴ, ἀφοῦ ἐμπηξε κάμω τὸ μαχαίρι τὴς σφαγῆς, ἔβαλε 'ς τὴν καρδιά τὴς τὴν πέτρα τὴς ὑπομονῆς και ἄρχισε νὰ μοιρολογῆ και νὰ λέη: « Δὲν ἤμουν ἐγὼ, που μ' ἐζήτησε τὸ βασιλόπουλο νὰ μὲ πάρη γυναίκα, ἀλλὰ ἡ μοῖρα μου ἡ κακὴ μ' ἐμπόδισε και μ' ἔδιωξ' ὁ πατέρας μου μὲ φορεσιὰ καλόγηρας; Ἄκουγέ τα πέτρα τὴς ὑπομονῆς και σὺ μαχαίρι τὴς σφαγῆς:

— Δὲν ἤμουνα γὼ, που περπάταγα
και παράδερνα
τὴς ἐρημιᾶς.
τὴς σκοτεινιάς,
χωρὶς νὰ ξέρω που πηγαίνω.
χωρὶς νὰ ξέρω τί νὰ γένω,
μὲς 'ς τὰ θεοῦ, 'ς τὰ γαίμα,
μὲ πείνα και μὲ γόημα,
και κανεὶς δὲν μ' ἐμπαζε,
ἕνας δὲν μὲ γνώριζε,
μόνον ἕνας λαγγῆς
μ' ἐμπαζε 'ς τὸ σπῆι του,
μὰ κ' ἐκεῖ
ἡ μοῖρα μου ἡ κακὴ,
τοῦσπασε τὰ λαγγῆια του,
γιατί μὲ κατάρρευε
κι' οὐλο μὲ κινῆγαγε...

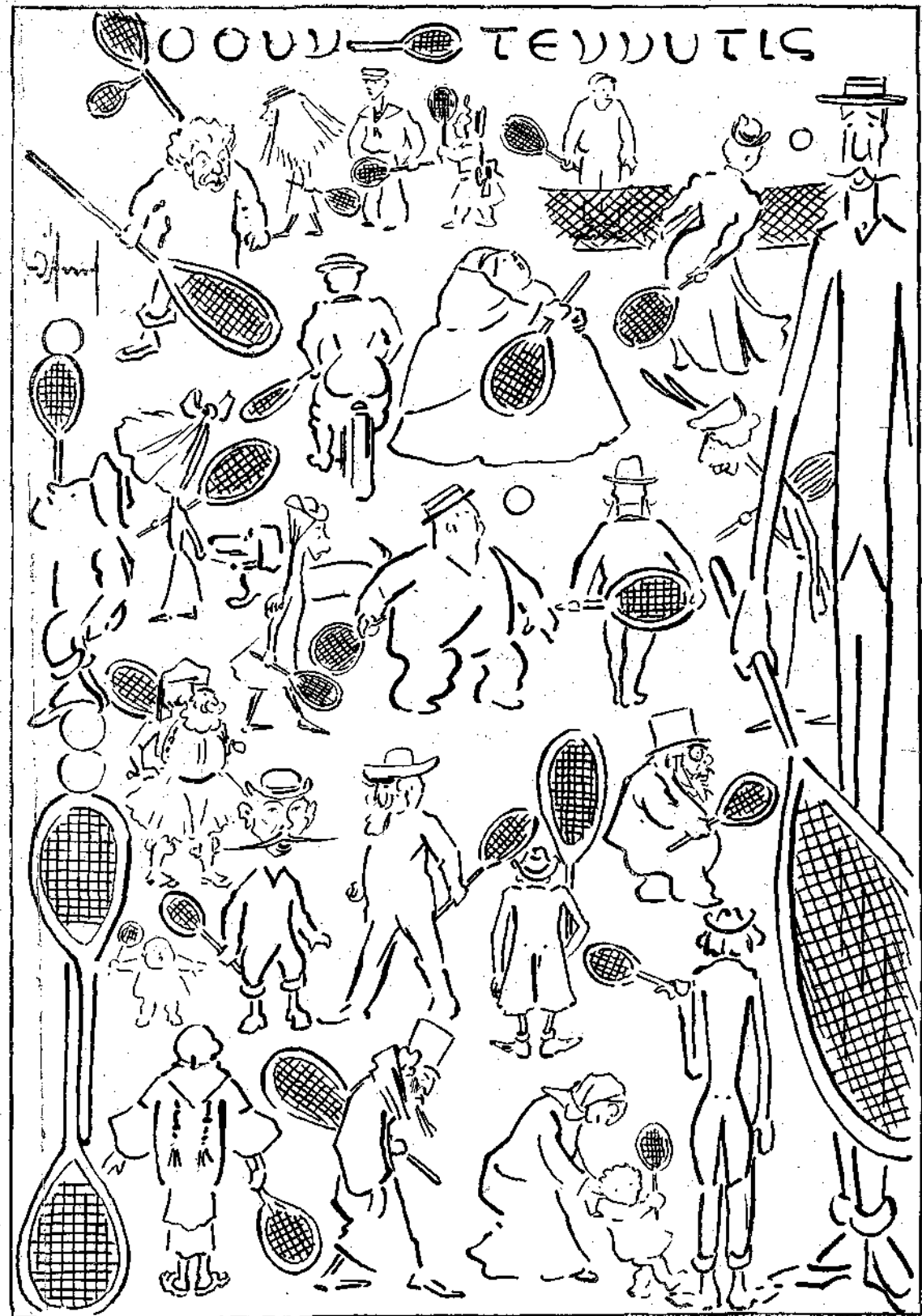
Ἄκουγέ τα, πέτρα τὴς ὑπομονῆς και σὺ μαχαίρι τὴς σφαγῆς!

Δὲν ἤμουνα γὼ,
που νυχτοπερπάτησα
και νυχτοσακίστηκα
κ' ἦρθα δὴ σὲ τοῦτὶ τὴ χώρα
σὲ μιὰ μᾶθη κακὴ ὥρα.
που ἦταν ὀβλοὶ πεθαμμένοι
και 'ς τὴς σιγάτες ξαλλωμένοι,
κ' ἔκατσα κ' ἐδιάβασα
μαῦρα δάκρυα ν' ἔχουσα,
οὐλες τὴς σαράντα ὥρες
και τὴς τέσσερες ἀκόμη.
Μὰ 'ς τὴς τρεῖς τὴς μαντζαρώλες
ἦρθεν ἡ κακὴ μου μοῖρα
και μοῦ ἐκλείσε τὰ μάτια
κ' ἔφτασε μιὰ μᾶθη Ἄραπα,
διάβασε τρεῖς μαντζαρώλες
και μ' ἀμπρόλαβε τὴ δόλια,
κ' ἔβινε αὐτὴ βασίλισσα
κ' ἐγὼ χηνοβοσκοῦ; ...
Μαχαίραμι τὴς σφαγῆς
'ς τὴν καρδοῦλα μου νὰ μῆς!

Ἐκεῖ που ἦταν ἔτοιμη ἡ χηνοβοσκοῦ νὰ μῆξη τὸ μαχαίρι 'ς τὴν καρδιά τὴς, ἀνοιξ' ὁ βασιλιάς τὴν πόρτα τοῦ ὄντᾶ κ' ἔβρεξε και τὴς ἐκράτησε τὸ χέρι, τὴν παρηγόρησε, τὴν ἔντυσε βασιλικὰ φορέματα, τὴν ἐκάθισε 'ς τὸ βασιλικὸ θρόνο, και τὴν ὠνόμασε γυναίκα του, και τὴν Ἄραπα τὴν ἔκαμε χηνοβοσκοῦ. κ' ἔτσι κάτσαν κείνοι καλά και μεις καλλίτερα.

Ι. Γ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ

[Ἀπὸ τὸ Σπαρτιατικὸν Ἡμερολόγιον]

ΕΠΕΡΑΣΑΝ τριάντισι χρόνια αφ' ουτου τα «Παναθήναια» απήθυσαν εκκλησιν δια να στήσουν δι' εισφορών την προτομήν του Σολωμού εις τας Αθήνας, τιμώντα τον μεγαλειότερον ποιητήν της νέας Ελλάδος. Δεν ήθελήσαμεν, εκ σεβασμού προς τον ποιητήν, να περιέλθωμεν τα σπίτια και τα γραφεία ένα-ένα. Σχεδόν αφήσαμεν το κοινόν εις την διάθεσίν του. Εσχηματίσθη ούτω το άνωτέρω ποσόν των 2000 δραχμών. Χρειάζονται όμως ακόμη τουλάχιστον 1500 δραχμαί. Επαναλαμβάνομεν την εκκλησίαν μας και σήμερα με την πεποίθησιν ότι όσοι δεν επρόσεξαν ίσως τότε, θα σπεύσουν τώρα να συντελέσουν εις την περάτωσιν του έργου. Είνε καιρός ή πρωτεύουσα να δείξη εις τον ποιητήν του *Ύμνου εις την Έλευθερίαν και Τών Έλευθέρων Πολιορκημένων* ότι γνωρίζει να τιμά τα τέκνα που έδόξασαν την πατρίδα.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

ΜΙΑ ατμόσφαιρα στοργής και υπερφανεσίας έγέμιζε το θέατρον την βραδυάν της συναλλίας των αδελφών Καζαντζή, διότι ποιός λίγο, ποιός πολύ, ήσθάνετο κρυφην εύγνωμοσύνην προς τον νεαρόν καλλιτέχνην τον όποιον εκεί εις την χώραν του Βορρά όπου ζή και εργάζεται, τον δείχνουν οι διαβάται ό ένας εις τον άλλον, και ψιθυρίζουν σγνά «Ο Έλληνας». Και ό νεαρός Έλληνας ό όποιος έτίμησε την πατρίδα του εις ένας χώρας, ήλθε να δώση δείγμα της τέχνης του και εις τους συμπολίτας του, οι όποιοι είχαν άκούσει πρό χρόνων της πρώτης δειλές δοξαριές του. Η δειλές δοξαριές έγιναν τολημφές, λεπτές και ώραιες, έξόχως λεπτές και έξόχως ώραιες. Ίδιως λεπτές.

Η «Αρια» του Μπάχ, επί μιας χορδής, ήτο μία εκτέλεσις — πώς να την ειπώ; — Παρασασική Ένδυμοίμαι όλίγον τους γάλλους Παρασασικούς ποιητάς με τας άπαθείς εμπνεύσεις των, τας λαξευμένας επάνω εις διαμαντένιους στήχους Παρασασικός και ό Καζαντζής με την διαμαντένιαν τελειότητα του ήχου του. Είνε στιγμές όπου εύφραίνει αυτήν ή διαμαντένια άπάθεια. Κάποτε όμως — και πόσον συχνά! — ποθει κανείς με λαχτάραν μίαν ειλικρινή λυρικην κραυγήν. Άς απολαμβάνωμεν το ώρατον όπως το εύρισκομεν, και με όποιαν ήδηποτε μορφή άρκεί να είνε ώρατον. Και ή καμέλις είνε τόσον ώραιες που σχεδόν ευωδιάζουν από την ευμορφία την πολλήν. Και ό Καζαντζής σχεδόν μας συγκινεί με την τελειότητα της δοξαριάς του.

Έχει όμως και κάτι το όποιο, είνε εν από τα σπανιώτερα προσόντα δι' ένα μουσικόν. Έχει ρυθμόν. Εις εκείνο το Caprice του Παγανίνι, ήτο άριστοόργημα ρυθμού ή εκτέλεσις του. Άν κατορθώση ό Καζαντζής

ν' αποκτήση όλίγην δύναμιν ακόμη, περισσότερον forte, θα κερδίση πολύ το παιξιμόν του εις χρώμα.

Η δεσποινίς Καζαντζή έχει και αυτή πολύ τάλαντον και πολλήν μουικήν δύναμιν πρό πάντων, την όποιαν δεν θα επερίμενε κανείς από το λεπτόν εκτίνο σωματάκι.

Περιμένομεν άνοπομότως να τους άκούσωμεν και να τους θαυμάσωμεν πάλιν και τους δύο.

ΑΡΙΘΝ

ΟΛΗ ή Γερμανία και μαζί με αυτήν όλος ό πολιτισμένος κόσμος εορτάζει την 150ην επέτειρίδα της γεννήσεως του Μότσαρτ.

Μετά την εμφάνισιν του Χάυδν όστις άντιπροσώπευε το λαϊκόν πνεύμα της μουσικής εν Γερμανία, ό Μότσαρτ όστις ανεφάνη κατά την εποχήν ταύτην ήτο ό εκλεκτός καλλιτέχνης μιας εξευγενισμένης πλέον τεχνοτροπίας. Η πρό του Μότσαρτ εποχή υπήρξε εις άκρον ακαδημαϊκή, άναγνωρίζει τις τά όλως παιδικά θέματα του Χάυδν εκ της προσπάθειάς του να παρεμβάλλη εις τας δι' όρχήστραν συνθέσεις του εφευρέσεις τεχνικάς ενφ το λαϊκόν στοιχείον μόλις ήδύνατο να διεισδύση. Ούτω ό Μότσαρτ συνεκέντρωσεν άμέσως δια των πρώτων αυτού συνθέσεων εκείνο το σύνολον της τέχνης του το όποιον είνε και το κυρίως χαρακτηριστικόν του έργου του και δια το όποιον δικαίως τον ώνόμασαν ευγενή ψάλτην, και αυτή ήτο ή άποστολή του ν' αναπτύξη δηλαδή τόσον μεγαλοπρεπώς νέαν τέχνην της όργανικής μουσικής, να όδηγήσιν αυτήν εις το νέον τουτο στοιχείον και να έτοιμάσιν εαυτόν εκ των προτέρων παιδικών συνθέσεων εις την εύθειαν καλλιτεχνικήν του διαμόρφωσιν.

Ο Μότσαρτ καθ' όλον τον βίον του έζησε, παρ' όλας τας τιμάς και την εκτίμησιν των μεγάλων, πενιχρώς. Η διατροφή αυτού και της οικογενείας του εξηστάτο από τας εισπράξεις των παραδόσεων και των συνθέσεων του αι όποιαι την εποχήν εκείνην ήσαν μηδαμινά. Ο πόθος του ήτο να άποκτήση μίαν οιανδήποτε μόνιμον θέσιν δια να εξασφαλίση την ζωήν του. Η θέσις εβράδυνε πάρα πολύ και το εξησθημένος από την εργασίαν σώμα του Μότσαρτ δεν άντέιχε πλέον.

Ητο ή εποχή κατά την όποιαν έγραφε το περιφημον «Requiem» κατά παραγγελίαν δια 50 δουκάτα. Η ασθένειά του τον κατέβαλλε όλονέν. Ηδη του άνηγγέλη ό διορισμός του ως διευθυντού του Άγιου Στεφάνου, θέσις από την όποιαν θα ειχε αξιόλογον άμοιβήν. Έλαβεν ώσαύτως παραγγελίας μελοδραμάτων δια την Βιέννην και Πράγαν. Έκδόται έξ ύμνωγραφίας και Όλλανδίας έζητουν έργα του. Με δάκρυα υπεδέχετο τας χαροποιάς αιτάς ειδήσεις. «Τώρα πρέπει να φύγω» επανέλαμβανε «τώρα που θα ήμπορούσα ήσυχος και χωρίς φροντίδας πλέον να ζήσω δια την οικογένειάν μου, δια την Τέχνην μου και ελεύθερος από τον συρμόν και τους κερδοσκοπούς να γράψω ό,τι μου υπαγορεύει ή καρδιά μου. Καλά ειπα ότι γράφω δι' έμέ το «Requiem» αυτό». Την 5 Δεκεμβρίου 1791 ό Μότσαρτ απέθανε.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Γερμανική Σχολή. Συνεδρία της 21 Δεκεμβρίου — Ο κ. Δαιριπελδ έξεθέσε τά κατά το παρελθόν έτος άποκαλυφθέντα κτίρια εν Περγάμω, ένθα από πολλών έτών εκτελεί άνασκαφάς ή Γερμανική Σχολή. Άπεκαλύφθη κατ' αιτάς μέρος του γυμνασίου, όπερ δεν ειχεν ακόμη άνασκαφή, μέρος μεγάλου ιδιωτικού οικήματος και τμήπος κολοσιαίος, όστις ώνομίσθη μόν ότι ήτο βασιλικός, άλλ' άπεδείχθη ότι άνήκει εις έσλαμικούς χρόνους. Έξηρουνήθη ώσαύτως κάλλιον και

ή σκηνή του ήδη άνεσκαμμένου θεάτρου. Το κινητό εύρηματα της αυτής άνασκαφής περιέγραψε κατά την προηγούμενην συνεδρίαν ό κ. Έπιδιγκ. Κατόπιν ό κ. Α. Κούρτιος ώμίλησε περί των αρχαϊκών γλυπτών έργων. Άτινα έσπούδασε κατά την τελευταίαν αυτού περιήγησιν εν Μικρά Άσία και Κωνσταντινουπόλει, διαγράψας έπισταμένως τά χαρακτηρίζοντα την Ιωνικήν αρχαϊκήν γλυπτικήν Ιδιώματα κατ' άντίθεσιν προς την σύγχρονον γλυπτικήν της μητροπολιτικής Ελλάδος και την αιγυπτιακήν, προς την όποιαν ή Ιωνική φαίνεται όμοιάζουσα, ενφ πράγματι είνε υπερέτερα και αυθυπόστατος. Ίδιως ό κ. Κούρτιος ένδιέτριψε εις την περιγραφην άγάλματος όρθίου ύπάρχοντος εν τφ μουσειφ της Σάμου και φέροντος επιγραφην δηλούσαν ότι άνέθεσεν αυτό εις την Ήραν ό Αϊάκης χρηματίας έπιστάτης του ιερού αυτής.

Συνεδρία της 4ης Ιανουαρίου. — Παρίσαντο αι ΑΑ. ΒΒ. ΥΥ. ό Διάδοχος, ή πριγκίπισσα Σοφία και ό πρίγκιπ Γεώργιος, ό ύπατος έρμοστής εν Κρήτη. Ο κ. Κάρο ώμίλησε περί της τέχνης των μεταλλικών κοσμημάτων της στολής των μυκηναϊκών λαών εν συγκρίσει προς τά κοσμήματα αιγυπτιακών μουμιών της ΙΒ' δυναστείας. Αι όμοιότητες του θέματος και του σχεδίου είνε τοσοούτον καταφανείς, ώστε ούδεμία άμφιβολία ότι οι Μυκηναίοι τεχνίται έγνώρισαν όμοια αιγυπτιακά τεχνοργήματα και άπεμιμήθησαν αυτά. Η άπομίμησις όμως ήτο ελευθέρα και τελειότερα των πρωτοτύπων, μαρτυρούσα ότι οι Μυκηναίοι κατείχον ιδίαν τέχνην ύπέροχον και ικανήν να μεταπλάσιν ξένους τύπους κατά την ιδίαν άντίληψιν και καλαισθησίαν. Η άνεξαρτησία δ' ούτω της τέχνης έπιβεβαιώι και αυτή καθ' εαυτήν το ότι οι λαοί, ότινες ήσαν φορείς του μυκηναϊκού πολιτισμού, ειργάζοντο υπό το αυτό πνεύμα, ως και οι κατοπίν Έλληνες των ιστορικών χρόνων, ή μάλλον ήσαν πρόγονοι αυτών. Κατόπιν ό κ. Δαιριπελδ ώμίλησε περί της κατά το παρελθόν έτος ενεργηθείσης υπ' αυτού άνασκαφής εν διαφόροις τόποις της νήσου Λευκάδος, ήτις κατ' αυτόν είνε ή όμηρικη Ίθάκη. Ευρέθησαν κατά το μέσον της νήσου παρα τόν λιμένα Νυδρί, εις βάθος 5—6 μέτρων λείψανα προϊστορικών τάφων και οικήσεων, ύπάρχει δ' έλλις να άνευρεθώσι και σπουδαιότερα λείψανα μυκηναϊκών χρόνων. Σπουδαία εύρήματα ύπάρχει έλλις να εύρεθώσι και εν τινι σπηλαίφ προς νότον της νήσου, όπου υποτίθεται ότι έκείτο ή κατοικία του συβότου Εύμαίου.

ΝΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

ΕΝΤΑΥΘΑ παρά τόν Άγ. Άθανάσιον Χαλκούρην ό Έ.Υ. Βασιλάκης σκάπτων τά θεμέλια της οικίας του ευρεν εν μικρόν μαρμάρινον ανάγλυφον Κυβέλης. Είνε κατεσκευασμένον κατά τον συνήθη τύπον των γνωστών ναϊδιοσχημών άπεικονίσεων της Κυβέλης. Παρίσταιται δέ ή θεά καθήμενη επί θρόνον άνευ του συνυπάρχοντος συνήθως μετ' αυτής λέοντος ή άλλου τινός συμβόλου. Η εργασία είνε κοινή, έρωμαϊκών χρόνων.

Εκ Κύπρου εισήχθησαν και κατετέθησαν προσωρινώς παρά τη Γενική Έφορεία των αρχαιοτήτων πλείοται και παντοδαπά αρχαιοήτες, ως άγγελια πασών σχεδόν των Κυπριακών εποχών και λίαν περιέργον σχημάτων, σπουδαία πηλίνα ειδώλια, άγάλματα εκ πόρου μεταξυ των όποιων διακρίνεται πρό πάντων ό Ηρακλής ήμισος σχεδόν φυσικού μεγέθους, έχον την δεξιάν χείρα ύψωμένην και μικρόν λέοντα άναρριχώμενον επί του άριστερού σκέλους. φέ-

ρει λεπτόν χιτώνα και έχει την κεφαλήν κεκαλυμμένην δια της λοντηής, ής το σώμα καλύπτει ως ένδυμα το νήτον και το πλείστον του στήθους του ήρωος. Ιδιάζει εις το άγαλμα τουτο ή ζώνη, δι' ής συγκρατείται ή λοντή κατά την όσφύν, ως φέρουσα διαφόρους κοσμηματικάς γλυφάς. Και ό Ηρακλής ούτος φαίνεται ότι είνε έρωμαϊκής εργασίας. Μετό των λοιπών κυπριακής τέχνης αρχαιοτήτων εισήχθησαν και διάφορα μυκηναϊκά άγγεια ως και όλίγα έλληνικά τοιαύτα. Μία πρόχους, του συνήθους κατά τους Έλληνιστικούς χρόνους σχήματος, των έχουσών πλατείαν κοιλίαν και πολύ ύψηλόν κυλινδρικόν λαϊμόν, φέρει υπό το χείλος την περιέροχον επιγραφην ΜΗΘΥΣΙΑΝ. Έπίσης ευρίσκονται μεταξύ των αρχαιοτήτων τουτων διάφορα χαλκά ξηριδία και λογχαί αρχαϊκά ως και τινες χαλκοί πελέκεις.

Εις το Έθνικόν Μουσείον κατετέθησαν δέκα τέσσαρα κιβώτια πλήρη αρχαιοτήτων προερχόμενων εκ προϊστορικών τάφων, ους κατά το θέρος άνεσκαφην εν Σύμφ ό κύριος Κλών Στέφανος. Τά πλείοτα των εύρημάτων είνε και πάλιν πηλίνα άγγεια, όν τινα πολυτιμώτατα και δια τά σχήματα και δια την διακόσμισιν. Έξοχον ιδίως και όλος πρωτοφανές είνε εν μικρόν προϊστορικόν άγγειον έχον σχήμα άρκασιόδους ζώου καθήμενον επί των όπισθίων και κρατούντος μεταξυ των έμπροσθίων ποδιών μικρόν λεκανίδιον. Θαυμάσια δέ είνε και πάλιν τά αρχαϊκά μαρμάρινα ειδώλια, άτινα ευρέθησαν μετά των άγγείων εν τοις αυτοις τάφοις. Προσεχώς επιφυλαττόμεθα να δώσωμεν περί των αρχαιοτήτων τουτων περισσότερας ειδήσεις.

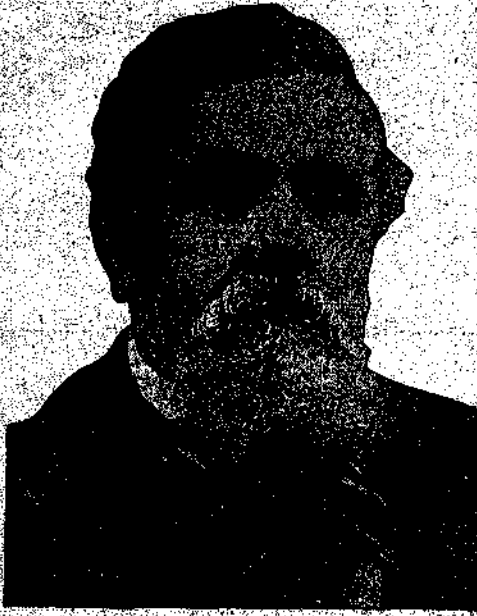
ΔΙΑΦΟΡΑ

ΚΑΤΑ την παράδοσιν του πρωτανικού αξιώματος την 8 Ιανουαρίου εις τον νέον πρίτανιν κ Χατζιδάκιν ό κ. Σ. Λάμπρος έξεθέσε τά της πρωτανείας του και κατέλιξε με την ώραιάν άπιστογραφην προς τους φοιτητάς: «Μή παύσετε συναισθανόμενοι πόσα παρ' υμών προσδοκά ή Πατρίς. Αφοσιωθήτε εις την Έπιστήμην. Γίνετε παράδειγμα της φιλοπατρίας και της εις τους νόμους ύποταξεί. Μη λησμονήσετε τά μεγάλα καθήκοντα τά όποια έχτε προς τον Έλληνισμόν. Αντιπροσώπευετε το χρυσούν έαρ εκείνο, όπερ όλοι προσδοκώμεν εύόκωνι να παρασκευάσιν και επεργασθή την εδδαμονίαν και το μεγαλείον της Έλληνικής πατριδος.»

Κατόπιν ό κ. Χατζιδάκις περιβλήθεις την πρωτανικήν άλυσσον ώμίλησε «περί της εφεστώσης μεθόδου εν ταις γλωσσικαίς έρευναίς» και έξεφρασε τον φόβον ότι επάθαμεν το λεχθέν εύφώς ότι «αγωνιζόμενοι άει περί του πώς, έλησμονήσαμεν και παρελίπομεν τό τι να γράφωμεν». Εις τό τέλος ό νέος πρίτανις θεωρεί ως καθήκον έπιβεβλημένον εις την Έλληνικήν Πολιτείαν, το Έλληνικόν Πανεπιστήμιον και όλους τους λογίους Έλληνας, την σύνταξιν λεξικού της μέσης και νέας Έλληνικής γλώσσης και την γραμματικήν αυτής μελέτην.

Ο νέος πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας Άρμάνδος Φαλλιερ, πρόεδρος της Γερουσίας έως χτές, κατάγεται από άπλοūs άστούς. Ο πατέρας του ήτο σιδηρουργός. Σώζεται άνοικοδομηθείσα ή οικία όπου εγεννήθη ό σημερινός πρόεδρος εις τό Άγέν. Έπέγρασε τας διαφόρους βαθμίδας του πολιτικού σταδίου από δήμαρχος, νομαρχικός σύμβουλος, βουλευτής τό 1876, ύπουργός, πρωθυπουργός. Η πρωθυπουργία του ήτο όλίγων ήμερών μόνον. Τό 1892 γε-

Ο νέος πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας
Αρμένδος Φαλλιέρ.

ρουσιαστής, το δε 1899 πρόεδρος της Γερουσίας αντί του Λουιμπέ. Γρήγορα εξέδηλωσε τας δημοκρατικές του αρχάς υπέρ των οποίων εισγάσθη δλοφυκώς. Άπλοως τούς τρόπους, ζή και απλήν οικογενειακήν ζωήν τόν αριστότερον καιρόν εις τὰ κτήματά του. Ής τὸ προεδρικὸν ἀξίωμα ἀνερχεται ἐξήντα πέντε ἔτων.

Ο ΛΙΓΟΣ ΤΙΧΑ

Εἰς τὸν «Παρνασσόν» ἤνοιξε ἐκθεσις τῶν ἔργων τοῦ κ. Σ. Βικάνου.

Διαφοροὶ δῆμοι τοῦ Κράτους ἐνήρισαν διάφορα ποσά ὑπὲρ τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων.

Κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐπιτροπῆς εἰς ἕκαστον ἀγώνισμα θὰ μετάρχωσιν ἀπὸ δύο Ἑλλήνες τῶν ἐσωτερικοῦ καὶ δύο τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς συλλογὰς, καθὼς καὶ τρίτος ἀν' ἡ ἐπίδοσιν αὐτοῦ κριθῆ ἀξία λόγου. Ἐκτὸς αὐτῶν θὰ μετάρχωσι καὶ οἱ ἐκτὸς συλλογῶν φίλαθλοι ὅσοι προκριθῶσιν κατὰ τοὺς Πανελληνίους ἢ κατὰ τοὺς τοπικοὺς ἀγῶνας ἐν τῷ ἐξωτερικῷ Ἑλληνικῶν συλλογῶν.

Κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνας οἱ νικηταὶ τῶν προηγουμένων Ὀλυμπιάδων θὰ ἔχουν ἀρισμένους θεσεις.

Μελετᾶται ἡ Ἰδρυσις Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, μετ' ἐπιόμενον πρόγραμμα: Ἐπιστημονικαὶ ἀνακοινώσεις. Διαλέξεις εἰς τὰ Μουσεία: Ἐκδόσεις περιοδικῶ μετ' ὅλην ἐξ ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας, μετ' γενικωτέρας πραγματείας καὶ μετ' πλήρη βιβλιογραφίαν Ἰδρυσις παρατηρημάτων τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς εἰς Κωνίπολιν, Σμύρνην καὶ Ἀλεξάνδρειαν.

Ἡ Βασίλισσα τῆς Ἰταλίας Μαργαρίτα θὰ δώσῃ

προσεχῶς εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς καλλιτέρευς Ἰταλικοὺς θιάσους ἓνα δράμα τῆς. Τὸ ἔργον θὰ δοθῆ ὑπὸ ψευδώνυμον. Ἡ συγγραφεὺς ἐργάζεται εἰς τὸ δράμα τοῦτο ἀπὸ 2 ἔτων.

Ἐξελέγησαν ἀκαδημαῖκοι ὁ Ριμπὸ πολιτικὸς καὶ ὁ Μωρίς Μπαρρῆς φιλόλογος μετ' πολὺν τάλαντον καὶ πρωτοτυπίαν.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΝΕΑ ΖΩΗ εἰκονογραφημένον ἡμερολόγιον Νικολάου Χατζηδάκη ἔτος Α'. Ἀθήναι σφ. 16ον σελ. 261 δρ. — φρ. 4.

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Παναθηναίων» οἱ ἀποστέλλοντες δρ. — φρ. 3 λαμβάνουν τὴν *Νεάν Ζωήν* ἑλευθερῶν ταχ. τέλων. Ἡ «Νεά Ζωή» τοῦ κ. Ν. Χατζηδάκη τυπωμένη μετ' ἀλαισθησίαν εἶνε πραγματικῶς κατὰ νέον εἰς τὸν ὀρίζοντα τῶν ἡμερολογίων, τὰ ὁποῖα ἀπὸ ἔτος εἰς ἔτος πληθύνονται. Εἶναι κατὰ τοῦτο νέον, ὅτι εἰς τὰς 260 σελίδας τὸν εἰκονίζεται ὅσον εἶναι δυνατόν ἡ ξένη φιλολογικὴ κίνησις καὶ πολλὰ ἐγκυκλοπαιδικὰ γνῶσεις.

ΠΟΙΚΙΛΙΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ εἰκονογραφημένον τοῦ ἔτους 1906 Κατίνας Γ. Ἡλιακοπούλου τόμος Β'. Ἀθήναι σφ. 16ον σελ. 813, δεμένον, δρ. 5. Μία προσοφάνει δια κατὰ καλόν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠμποροῦμεν νὰ παρίδωμεν καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἴσως εἰς τὸν προσεχῆ τόμον θὰ ἔχωμεν κατὰ καλόν νὰ σημειώσωμεν.

ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ἔτος Ζ' 1906 ὑπὸ Σ. 1. Θεοδόροπου δρ. 1, χρυσόδετον δρ. 2.

Τὸ Σπαρτιατικὸν Ἠμερολόγιον παρουσιάζει ἓνα ἰδιαιτερον χαρακτῆρα, ὅτι εἶναι ἀποκλειστικῶς ἀφιερωμένον εἰς μίαν ἑλληνικὴν γωνίαν. Καὶ ἡ γωνία αὕτη παρέχει πλουσιωτάτην καὶ πολὺ ἐνδιαφερόουσαν ὕλην, ἱστορικὴν, καλλιτεχνικὴν, λαογραφικὴν κλπ. Μαζὶ μετ' αὐτῆν, ποντὸ καθιστᾷ πολὺ ἐκλεκτόν, ὡς ἐξάρωμεν καὶ τὴν φιλοκαλίαν μετ' ἡν ὁποίαν εἶνε ἐκδομένον.

ΘΡΑΚΙΚΑ ἡ μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς πόλεως Σαράντα Ἑκκλησιῶν ὑπὸ Σταμ. Β. Φάλου δ. φ. (Βιβλιοθήκη Μαρσλή ἀρ. 306). Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1905.

ἹΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ Ἀ. Σκαμπιτόφρακη, κατὰ μετάφρασιν Θ. Βελιανίτου. Τόμος Αος, (Βιβλιοθήκη Μαρσλή ἀρ. 307-310). Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1905.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΩΝ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ὑπὸ τῆς χρονογραφικῆς ὑπηρεσίας ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς μέχρι σήμερον (1889-1905). Ἐν Ἀθήναις τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1906.

SUR LE BRONZE PRÉHISTORIQUE par C. Zenghelis Extrait des «Mélanges Nicole» Genève, Imp. W. Kündig et fils 1905.

ΛΟΓΟΛΟΓΙΑ ΣΗΡΟΤΡΟΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ἀπὸ τοῦ 1902 μέχρι Δεκεμβρίου 1905.

Διόρθωσις:

Εἰς τὸ τελευταῖον τεύχος, σελίς 191, στίχος 48 ἀντὶ ἀρμοικῶσασα νὰ γραφῆ ἀφομοιωθεῖσα πρὸς: